

POMOSPOST

Kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging

Uitneembaar:
**Stoofperen-
poster A3**
p. 18+19

2022
Lente

- › Lekkere recepten
- › Boskoop centrum van de fruitteelt
- › Verdwenen peer teruggevonden: Tardive de Toulouse
- › en veel meer ...

Van de voorzitter

Eerst wil ik de Algemene Ledenvergadering danken voor het in ons gestelde vertrouwen. De ledenvergadering heeft als nieuwe penningmeester Richard van Dijk verwelkomd, accountant, die het penningmeesterschap al sinds het voorjaar tot onze tevredenheid waarneemt. Ook wil ik Mark Turksma graag voorstellen, die al jarenlang lid is van de vereniging en de portefeuille marketing heeft gekregen, omdat hij een kei is in communicatie en marketing. De Beleidsdag kon vanwege de lockdown in december niet georganiseerd worden. De notulen van de alv hebben we verderop afgedrukt.

De penningmeester heeft een nieuw ledenadministratie-systeem opgezet. Op de factuur voor de betaling, die straks in de brievenbus ligt, vragen we u het juiste e-mailadres op te geven. Met degenen die daar geen bezwaar tegen hebben, willen we proberen vaker e-mail contact te leggen. Er gebeurt namelijk zoveel en er zijn zoveel plannen in werking gezet dat veel activiteiten waarschijnlijk wel kunnen groeien tot iets moois als deze goed zijn "geënt".

Een kort "bericht van de voorzitter" een keer in de maand naar de leden sturen, lijkt in deze snelle tijd iets van vroeger, iets uit de tijd van de oude perenbomen, waarover ik, zoals u misschien al eens gemerkt hebt, graag uren wil "bomen". Daarom doe ik hier een greep uit de activiteiten van de vereniging.

Met de Van Hall Hogeschool in Leeuwarden wordt door een studente een plan geschreven om het fruit van de leden op een of andere wijze beter te verwerken.

De subsidie voor de peren is nog onaangeroerd door corona.

Op de vroegere tuinbouwschool in Frederiksoord wordt gewerkt aan een grote collectie kweeperenrassen in samenwerking met de NPV.

Met de vrijwilligers van de vroeger door de NPV aangeplante boomgaarden willen we weer contact krijgen. Mail me als dit een goed initiatief is waaraan u wel wilt meedoen.

Ik werk hard aan een project over de oorsprong van de peren. Over de voortgang van het perenproject is te lezen op de website.

Het enten van fruitbomen voor en van leden moet evenals de naamplatenlevering worden verbeterd.

Het bestuur is voornemens om in april weer de reguliere jaarlijkse Algemene Ledenvergadering te houden. Informatie volgt (op de website en Facebook) zodra het bestuur de agenda vastgesteld heeft.

Ik wens u allen een bloeiend voorjaar en hoop u spoedig via de e-mail beter te leren kennen.

Het Paasverhaal staat in de steigers en is straks te vinden op de website of misschien op uw e-mailadres.

Tammo Katuin, Voorzitter (3 termijn)

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Tel. 06-3060 7113

Kersenbloesen in de Fränkische Schweiz, Beieren (D).

Foto: Bert Koppe Fotografie

Colofon

Pomospost is een kwartaaluitgave van de Noordelijke Pomologische Vereniging.

Lidmaatschap NPV

U ontvangt de Pomospost bij het lidmaatschap van de NPV. Dit kan op elk moment ingaan.

Het lidmaatschap kost € 31,- per jaar.

Opzeggen van het lidmaatschap dient voor 1 december per e-mail of brief te worden doorgegeven aan de ledenadministratie.

E-mail: ledenadministratie@npv-pomospost.nl

NPV-bestuur

Voorzitter: Tammo Katuin, Tel.: 0527 - 65 36 99

E-mail: voorzitter@npv-pomospost.nl

Ledenadministratie: Richard van Dijk

E-mail: ledenadministratie@npv-pomospost.nl

2^e Secretaris, Documentatiecentrum &

Vice-Voorzitter: Marianne van Lienden

E-mail: info@npv-pomospost.nl

Penningmeester: Richard van Dijk

E-mail: penningmeester@npv-pomospost.nl

Tel.: 0622 - 63 92 81

Leden: Mark Turksma

E-mail: promotie@npv-pomospost.nl

Marien Zeilstra

Teun Kooistra

Contributie en betalingen

IBAN: NL89 INGB 0000 254 692

t.n.v. Noordelijke Pomologische Vereniging

Website: www.npv-pomospost.nl

Webmaster: Bert Koppe

E-mail: beheer@npv-pomospost.nl

Facebook: Bart van Lienden

<https://www.facebook.com/NPVpomologie>

Redactie Pomospost

Eindredactie: Marianne van Lienden

Redactie: Jan Veel

Tekstcorrectie: vacant

Vormgeving en opmaak: Bert Koppe

Druk: SchuttersMGZ

Informatie

Stuur uw vraag naar: info@npv-pomospost.nl of mail of bel met de voorzitter, Tammo Katuin, zie colofon.

Uiterste aanleverdata kopij 2022

Zomernummer: 18 april

Herfstnummer: 18 juli

Winternummer: 17 oktober

In dit nummer

Tardive de Toulouse
teruggevonden

7

Appelkelders

24

Boskoop als centrum
van de fruitteelt

12

Advies voor de
aanplant van leibomen

26

De ananas
in/en Nederland

20

En verder ...

- 4 BRUNNEPER BONGERD KAMPEN
- 6 FRUITBOMEN IJSSSELSTEIN OP DE KAART
- 9 NOTULEN ALGEMENE LEDENVERGADERING 2021
- 11 NIEUWS VAN DE FRUITHOF
- 18 STOOFFERENPOSTER
- 23 AGENDA
- 27 IS DE HARM HARKESPEER FRIES OF GRONINGS?
- 29 JAM OF CONFITURE?
- 30 ZIEKTEN EN PLAGEN: ZWARTE WALNOOTKERNEN
- 33 VERSLAG VAN DE COLLECTIECOMMISSIE
- 34 CREATIEF CULINAIR: RECEPTEN MET ANANAS

Nieuws & wetenswaardigheden

Kampen krijgt nieuw fruitpark

De Brunneper Bongerd als groene long

Na tientallen jaren van onderzoek is de gemeente Kampen in de herfst van 2021 begonnen met de herinrichting van de Brunneper Bongerd. Het goede nieuws is dat door toedoen van de buurtbewoners het plan voor woningbouw op het terrein is geschrapt, dat in het ontwerp onder andere 46 fruitbomen zijn opgenomen, dat de bijenkasten van de Bijenvereniging Kampen e.o. terugkomen en er een wandelpad wordt aangelegd, waarmee een fruitpark van 1,2 ha ontstaat. Maar er moesten wel tientallen loof- en fruitbomen, waaronder tien zeldzame, oude perenbomen, gekapt worden omdat deze bomen de ophoging van het terrein in verband met de sanering van de vervuilde bodem niet zouden overleven. De NPV adviseert de gemeente bij de rassenkeuze en bemiddelt bij de aanschaf van de fruitbomen.

Een stukje geschiedenis

De Brunneper Bongerd wordt aangeplant in de wijk Brunnepe, het terrein binnen de Rieteweg, de Noordweg, en een waterloop, een restant van de Riete, een oude zijarm van de IJssel, al bekend in de 16de eeuw. In de middeleeuwen lag hier de zogeheten Brunnepe haven. Er waren vroeger zowel een boomgaard als een terrein met volkstuinen aan de Steenovensdijk. In dit groene gebied kunnen nog onbeschadigde archeologische resten aanwezig zijn, zoals vindplaatsen uit de prehistorie en de periode vanaf de late middeleeuwen tot heden.

Bovengronds is uit de middeleeuwen in Brunnepe niets bewaard gebleven. Aan het eind van de 16de eeuw vond er een religieuze strijd plaats en kort na de reformatie verdwenen de twee kloosters. In 1672-1673 maakte een Frans leger Brunnepe met de grond gelijk. Het karakter van Brunnepe veranderde totaal met de komst van de Berkfabriek (waar pannen gemaakt werden) en de bouw van grote aantallen arbeiderswoningen vanaf pakweg 1910. Ook in het gebied van de Brunneper Bongerd was woningbouw voorzien, welke plannen pas onder druk van bewoners in 2014 definitief van tafel gingen.

Voedselpark De Groene Brunneper

In 2019 is de eerste stap gezet om cultureel erfgoed in ere te herstellen en mens en natuur met elkaar te verbinden met de komst van het voedselpark "De Groene Brunneper", dat gesitueerd is tussen de IJssel en de Beltweg, ten noorden van het plangebied. In dit deel van de Groene Long van Brunnepe lag voorheen de boomgaard van Aalderink. Deze boomgaard is in ere hersteld met de aanplant van nieuwe fruitbomen naast de nog resterende bomen, in samenwerking met de NPV. Het voedselpark wordt beheerd door buurtgenoten en het is gratis toegankelijk. De entree ligt aan de Steenovensdijk.

Het verzamelde fruit om te determineren 23-10-2021.

Bodemsanering

Op het terrein van de Brunneper Bongerd heeft de boerderij van Schinkel gestaan die in 1970 is gesloopt. Het puin en ander restmateriaal had men verspreid over de omliggende percelen. Restanten van de voormalige boomgaard waren hier tot voor kort nog aan te wijzen: oude perenbomen zoals Kleipeer, Pondspeer, Suikerpeer en Winterlouwtje. Ook is er een poel aanwezig geweest die volgens zeggen is gedempt (met (delen van) asbestplaten). Uit mondelinge informatie van omwonenden zou onder de Rieteweg sintelmateriaal zijn toegepast, afkomstig van de voormalige gasfabriek.

Het enthout dat geknipt is van de geveldde perenbomen.

De bodemvervuiling was al jaren bekend bij de gemeente. Al in 2005 is verkennend bodemonderzoek uitgevoerd, onder andere verkennend asbestonderzoek. De belangrijkste conclusies uit deze onderzoeken zijn dat de gehele locatie licht tot sterk verontreinigd is met zware metalen, PAK en asbest (plaatmateriaal). Ook zijn er lokaal matig verhoogde gehalten aan zware metalen in de vergraven puin houdende grond aangetoond. Verder is olieverontreiniging aangetroffen in de vaste bodem.

(Bron: Gemeente Kampen Verkennend, actualisatie en nader bodemonderzoek met waterbodemonderzoek en saneringsplan binnen het plangebied Brunneperhaven aan de Greenterweg, Beltweg, Noordweg en Rieteweg te Kampen, juli 2013, paragraaf 2.2).

Het meest recente onderzoek meldt dat zware metalen zijn aangetroffen, PCB's, PAK (polycyclische koolwaterstoffen), minerale olie, vluchtige aromaten (inclusief naftaleen en styreen), VCK (vluchtige koolwaterstoffen) en bromoform. De laatste drie stoffen zijn alleen in het grondwater aangetroffen. Voor asbestonderzoek is de, door het ministerie van Infrastructuur & Milieu (voormalig VROM) vastgestelde norm voor asbest in grond (100 mg/kg d.s. (droge stof)) van toepassing. De eindconclusie van dit onderzoek luidt dat op de locatie sprake is van meerdere spots met bodemverontreiniging. Op basis van de omvang van de verontreinigingen met zware metalen, PAK en asbest betreft het een geval van ernstige bodemverontreiniging. In de onbedekte bovengrond zijn, over een groot oppervlak, sterk verhoogde gehalten aan

zware metalen (d.w.z. ijzer in het gestorte puin) en PAK aangetoond. “Derhalve dient formeel met spoed gesaneerd te worden, op basis van onaanvaardbare risico’s voor de ecologie.”

Met de sanering wordt er op sommige plekken van het terrein grond opgebracht, en op andere plekken wordt de grond vervangen. Edy Prick namens het Samenwerkingsverband Brunnepe: “Daarvoor is het wel nodig dat de bomen die er nu staan, gerooid worden. Er kan niks blijven staan, maar het gaat om de toekomst van het groen.”

De buurt is blij

De gemeenteraad van Kampen stemde in 2021 in met een aanvullend budget voor de sanering van de Brunneper Bongerd. Het college van burgemeester en wethouders wil de benodigde 350.000 euro uittrekken om het braakliggende terrein te saneren en in te richten als park. De sanering is een voorwaarde om het terrein volledig toegankelijk te maken. Tegelijkertijd met de herinrichting worden er in de Bongerd twee achterpaden aangelegd. Dit zorgt ervoor dat de bewoners van twee toekomstige woningen aan de Greenterweg (vervanging van een boerderij die daar heeft gestaan) aan de achterkant op eigen erf kunnen parkeren. “Met de plannen voor de herinrichting van de Brunneper Bongerd zijn we ontzettend blij. Een grote zorg minder”, zegt Edy Prick, die zich er al jaren voor inzet.

De inbreng van de NPV

Toen een buurtbewoner, die bezwaar had gemaakt tegen de kapvergunning voor de bestaande beplanting inclusief de oude perenbomen, de voorzitter van de NPV inlichtte over de voorgenomen kap, steunde de NPV haar initiatief. De NPV heeft haar bezwaar tegen kap toegelicht bij de gemeente, maar na enkele gesprekken moest de NPV constateren dat zij de onderzoeksresultaten en de milieuvoorschriften niet kon bevechten en werd het bezwaar tegen de kapvergunning (zaaknummer 32362-2021) ingetrokken. Afsproken werd dat de NPV de aanwezige perenbomen zou inventariseren en toestemming zou krijgen voor het knippen van enthout om de oude erfgoeddrassen te vermeerderen. Dit is gebeurd. Ook mag de NPV bemiddelen bij de aankoop van 46 nieuwe fruitbomen en maakt zij een beplantingsplan voor de boomgaard. Het laatste nieuws is dat de fruitbomen in maart aangeplant worden.

Tekst en foto's (tenzij anders aangegeven) Marianne van Lienden
17 februari 2022

Eerste versie van de plattegrond. Bron: gemeente Kampen.

Bronnen

Sanering Brunneper Bongerd start dit najaar | De Brug | Al het nieuws uit Kampen, IJsselmuiden e (brugnieuws.nl)

Website van Stichting tot Behoud van de Brunneper Bongerd
planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0166.00991119-VBo1/t_NL.IMRO.0166.00991119-VBo1_3.6.html

<https://degroenebrunneper.nl/geschiedenis/>

<https://behoudbrunneperbongerd.webnode.nl/>

Website: Belter Bongerd in ere hersteld met aanplant oude fruitboomrassen (kampernieuws.nl)

Werkzaamheden Brunneper Bongerd van start – Kampen Live (kampen-live.nl)

Situatie febr. 2022. Foto Facebookpagina Behoud Brunneper Bongerd.

Pomoloog
Daar plukt u de vruchten van.

Marcel Tross Pomoloog

Advisering in:

- Aanleg en onderhoud
- Boomgaarden en boominspectie
- Vitaliteitsonderzoek
- Bodemanalyse
- Cultuurtechniek

Koewidensedijk 25, 7161 RJ Neede

E-mail: infopomoloog@gmail.com

Mobiel: 0622 - 33 0626

www.pomoloog.com

Bij de Fruithof wordt al een tijdje gewerkt aan een nieuwe website. Veruit het belangrijkste element van de nieuwe website wordt een nieuwe interactieve plattegrond waarbij elke boom een eigen boomkaart krijgt met informatie. Daarnaast kan straks ook de gehele collectie worden doorzocht op onder andere de naam, maar ook het gebruik, bijvoorbeeld handig voor het selecteren van appelrassen die geschikt zijn voor het maken van cider.

Verder wordt het straks mogelijk om QR codes te hangen in een boom waarna bezoekers de informatie over die boom terug kunnen vinden met hun mobiele telefoon. Dit is met name interessant voor bomen die langs ons Struunpad staan.

Naast het publieke gedeelte wordt er ook gewerkt aan een afgeschermd gedeelte. In dit afgeschermd gedeelte kan onder andere het onderhoud per boom worden geadministreerd, vergelijkbaar met de logboeken die vroeger aan machines hingen. Een logboek is een belangrijk hulpmiddel bij de planning van het onderhoud van de boomgaard. Dit alles maakt straks het beheer van de collectie overzichtelijker.

Nagekomen Bericht

Nieuws & wetenswaardigheden

Collectie fruitbomen IJsselstein digitaal beschikbaar

Alle fruitbomen in IJsselstein zijn sinds kort te vinden op de GIS-fruitkaart. Interessant en handig voor de fruitspecialisten, voor het beheer en ook voor de inwoners van IJsselstein die net even die speciale appel of peer zoeken voor een taart. Hier wordt uitgelegd hoe de digitale kaart werkt.

Wat is GIS?

GIS staat voor: Geografisch Informatie Systeem, een soort geavanceerd Google maps, waaraan vele functies en meerdere kaarten en gegevenslagen toe te voegen zijn. Dit maakt het mogelijk om de diverse soorten gegevens (data) te beheren, te analyseren en te delen met anderen. GIS is geworteld in de geografie. Door de data via een actuele topografische kaart te delen, worden complexe gegevens beter zichtbaar en visueel aantrekkelijk gemaakt. Zo onthult GIS diepere inzichten in de openbare ruimte, zoals patronen, situaties en relaties, waardoor gebruikers slimmere beslissingen kunnen nemen.

Hoe werkt de kaart?

Tik de URL in de adresbalk van je internetbrowser en selecteer een van de fruiticonen:

https://r.m.n.kaartviewer.nl/iconviewer/index.html?website=Fruitbomen_iconen

Als de kaart geopend is, selecteer je bovenin ook de andere iconen, zoals peer, pruim, hazelaar en leifruit.

Dan zoom je verder in totdat je de betreffende appel- of peer-icoon ziet en klik je het icoon aan.

Nu zijn de gegevens zichtbaar in een apart kader.

Wat is er zichtbaar?

Alle locaties van de fruitwijken zijn zichtbaar.

Daarnaast ook:

- > De locatie per boom en soort fruit.
- > Indien bekend de naam van het ras of de cultivar.
- > Indien beschikbaar een foto van de vrucht.
- > Het nummer van de boom.
- > Indien bekend de toepassing van het type vrucht.

Waarom de GIS-fruitkaart?

Vanaf 2010 is de fruitcollectie onder andere door bezuinigingen verwaarloosd geraakt. Klimaatneutraal IJsselstein (KNIJ), een burgerinitiatief van inwoners van IJsselstein die een bijdrage willen leveren aan de overgang naar een klimaat-neutrale samenleving, wilde voorkomen dat de unieke collectie fruitbomen zou verdwijnen. KNIJ is in 2017 begonnen met het inventariseren van alle 2200 bomen waarna alle informatie in een GIS fruitkaart is geïmplementeerd. Het oorspronkelijke doel was om de gemeente te ondersteunen met borging en beheer. De kaart is ook beschikbaar voor inwoners. In 2019 is aan de fruitkaart een extra toepassing toegevoegd waarmee inwoners, experts en beheerders meldingen kunnen doen bij bijvoorbeeld schade en kunnen zij foto's en informatie inbrengen.

In 2021 is vastgelegd dat de GIS-fruitkaart met toepassing in elk geval de komende vijf jaar nog in gebruik kan blijven.

Vervolg op pagina 10 >>

*Het NFN inventariseerde en determineerde appels op 7 september 2021.
Foto: Marianne van Lienden.*

Tardive de Toulouse teruggevonden

Een verdwenen gewaande stoofpeer

Afgelopen najaar kreeg ik enkele peren ter determinatie aangeboden die afkomstig waren van een tweetal grote, oude perenbomen in een tuin achter de oude bakkerij bij de Veenhoopsbrug in Smilde (Drenthe). De bewoners hadden de bakkerij in 1992 gekocht, onder andere vanwege de grote tuin die toen alleen bestond uit een groot grasveld en een aantal fruitbomen. Na jaren van renovatie van het huis kwamen zij eindelijk toe aan de tuin en ontdekten dat er niet alleen veel fruitbomen stonden, maar ook dat er een bepaalde verscheidenheid was.

Het pand is van 1880 en de fruitbomen zijn dus meer dan een eeuw oud. Op een foto uit ongeveer 1920 staat het personeel van het naastgelegen pand, het oude postkantoor dat inmiddels afgebroken is, met de toen nog lage bomen op de achtergrond. Vandaar de aanname dat de perenbomen meer dan een eeuw oud zijn. Het zijn doorgegroeiide halfstambomen waarvan de gesteltakken inmiddels zo hoog zijn geworden dat zowel het plukken als het snoeien hachelijke ondernemingen zijn geworden. De bewoners hadden de peren al meerdere keren hier en daar tevergeefs ter determinatie aangeboden, maar niemand had ze nog thuis kunnen brengen.

De determinatie

In december heb ik de peren binnenkregen, bekeken en geproefd. Het stevige, licht korrelige en iets wrange vruchtvlees geeft aan dat het om een lang te bewaren stoofpeer gaat. Toen ik keek naar onze bekende oude stoofperen, leken ze niet een van de bekende rassen te zijn. Er zijn in de loop der eeuwen in Nederland meer fruitrassen door kwekers geïntroduceerd dan we teruggevonden hebben. Veel peren zijn van Franse of Belgische herkomst en dragen Franse namen. De meeste zijn niet grootschalig in de teelt geweest, zijn daarom weinig verspreid en nu zeldzaam geworden of verdwenen. Ik veronderstelde daarom dat het wel eens een onbekende Franse peer zou kunnen zijn.

Dit bracht me op het idee om Galesloot's geïllustreerde catalogus van kwekerij Pomona uit 1880 te raadplegen op onbekende keukenperen in zijn assortiment. Galesloot vermeldt inderdaad een zestiental keukenperen van Franse herkomst. Daarop ben ik de gegevens over die peren in de literatuur gaan doorspitten en vond ik er een waarvan de beschrijving geheel voldoet: Duchesse d'hiver, in de Franse pomologische literatuur beter bekend als Tardive de Toulouse. Ook in Boskoop is deze peer in 1866 door meerdere boomkwekers aangeplant, zodat aangenomen kan worden dat dit ras in Nederland geïntroduceerd is.

In de literatuur vond ik meerdere gedetailleerde beschrijvingen en afbeeldingen waaraan ik de peer kon herkennen, namelijk bij André Leroy, Joseph Decaisne, Alphonse Mas en Ch. Baltet. Een beschrijving heb ik uit deze bronnen gehaald en hieronder samengevat.

Beschrijving

Winterpeer, in 1856 geïntroduceerd door boomkweker M. Barthère, die haar in 1845 als grote bewaarpeer vond aan een ongeveer 20 jaar oude zaailingboom in een haag in de buurt van Calmont in het Zuid-Franse departement Haute Garonne. Hij gaf de peer de naam Tardive de Toulouse. Toulouse de hoofdstad van het huidige departement Occitanie en tardive betekent laat.

De vrucht is groot en variabel gevormd. Soms onregelmatig bolrond tot ovaal en soms wat piramidevormig, enigszins afgeplat van onderen, vol deukjes en aan de ene zijde iets ronder dan aan de andere. De steel is heel kenmerkend: stevig, recht en soms wat gebogen, vlezig aan de onderkant en verdikt aan de top, en

Duchesse d'hiver in *Revue Horticole* 1862.

staat in een brede vlakke holte met zwakke rimpels. De open, ronde kelk met korte kelkblaadjes ligt iets verdiept en is omgeven door wat plooitjes.

De schil is glanzend groen, wordt bij rijping geel en is bedekt met veel lenticellen. Ze heeft veel roest, vooral rondom de steel en de kelk. Ze krijgt soms een vage blos.

Het witte, stevige, fijn knappende vruchtvlees is niet stenig. Het is sappig, licht wrang, zoetig en voldoende gesuikerd, de smaak is licht gemuskeerd, met weinig aroma.

De gebruikstijd is december - februari/maart, soms nog later.

Leroy (1869) beschrijft haar en beeldt een hoog gevormde vrucht met een onregelmatig silhouet af. Hij schrijft ook dat de kwaliteit van de peer nogal wisselend kan zijn. Hij vindt haar als taart- en bakpeer van de tweede kwaliteit en als stoofpeer van de eerste.

Decaisne (1864) beschrijft haar kort en geeft een fraaie kleurenafbeelding compleet met doorsnede, waarbij de vrucht grotendeels geel is.

Mas (1865) geeft de meest uitgebreide beschrijving, ontleend aan de Revue Horticole door Laujoulait. Mas geeft een fraaie kleurenafbeelding van een nog groen gekleurde vrucht.

Een korte, Nederlandstalige beschrijving is te vinden bij Charles Baltet (1863).

De boom is middelgroot, draagt al snel, is zeer productief, en vormt op hoogstam een wat onregelmatige piramide, maar is voldoende sterk.

Galesloot (1880) beschrijft de peer onder de rasnaam Duchesse d'hiver. Hij vindt de boom tamelijk sterk groeien en meldt dat het ras zich goed op kweek onderstam laat enten.

In de Duitse literatuur zijn meerdere ervaringen met de peer te vinden. Vanwege het uiterlijk werd ze een fraaie tentoonstellingsvrucht genoemd, maar in tegenstelling tot in Frankrijk bleek de peer te hard te blijven om als handpeer te kunnen dienen. Was ze als handpeer niet te genieten, als stoofpeer werd ze voortreffelijk genoemd, beter dan de Baronsbirne (bij ons bekend als Spiegelpeer). Bovendien is ze langer te bewaren dan de Spiegelpeer. Ze kleurt bij het stoven niet mooi rood, maar eerder meer bruin. Qua uiterlijk kan ze overigens verward worden met de Duchesse d'Angoulême, maar dit is een goede handpeer, die

Onder beide bomen kon de NPV geen peren vinden in 2019. Foto: Marianne van Lienden.

korter te bewaren is.

Conclusie

Enkele maanden nadat ik de peer uit Smilde gedetermineerd had, kreeg ik uit West-Vlaanderen het verzoek om op basis van een aan mij toegestuurde beschrijving plus een aantal afbeeldingen, waaronder die van de doorsnede, een voor hen onbekende peer te determineren, waarvan men veronderstelde dat het een stoofpeer zou kunnen zijn. De boom staat op een vroeger boerenerf in de gemeente Deerlijk, nabij Kortrijk. De peren waren in januari als valfruit geraapt en nog goed te gebruiken. Laat deze peer nu identiek aan de onze zijn! Ook deze voldoet aan de beschrijvingen van de Tardive de Toulouse en lijkt volledig op die op de afbeelding van Decaisne. Ook werd gezegd dat de peer niet goed rood stovde, wat vermeld wordt in de Duitse literatuur. Opvallend was dat niet alleen de kleur van de schil hetzelfde was, maar ook dat ze onder de schil groen kleurt.

Zowel in Vlaanderen als in Drenthe staat er dus nog een enkele boom van de Tardive de Toulouse, terwijl op internet alleen nog vermeldingen uit Frankrijk te vinden zijn.

De peer is de moeite waard om in collecties op te nemen. Enthout van de Tardive de Toulouse is beschikbaar op de entdagen van de Vrienden van het Oude Fruit.

Jan Veel

Literatuur

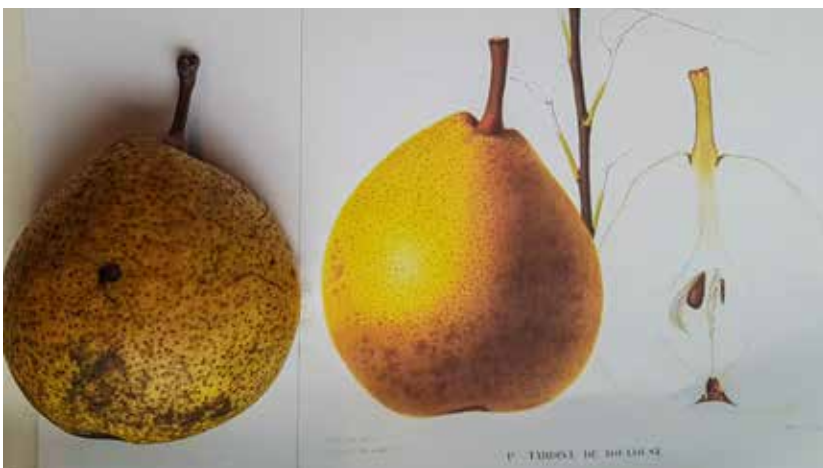
Baltet, Ch., "De goede peren, hunne kortbondige beschrijving en kweekwyze", Gent, 1863, p. 51.

Decaisne, J., "Le Jardin Fruitier", volume 6, 1864, p. 253.

Galesloot, Geïllustreerde catalogus van de Koninklijke Vruuchtboom-Kweekerij "Pomona", Amsterdam 1880, p. 54, nr. 183.

Leroy, A., "Dictionnaire de Pomologie", tome 2 Poires, 1869, p. 693, nr 870.

Mas, A., "Pomologie generale. Le Verger", tome 1, Poires d'Hiver, nr. 52, 1865.

De gevonden peer naast de afbeelding bij Decaisne.

Notulen van de Algemene ledenvergadering 2021

Datum: zaterdag 9 oktober 2021

Locatie: Café-restaurant De Tippe, Lesturgeonplein 5, 8381 BX Vledder.

Aanwezige leden: 11 en 1 toehoorder.

Afwezig met kennisgeving: Teun Kooistra (ziek), Willem Riezebos en Marco Hoogland.

Notulist: Marianne van Lienden.

Agenda

• **Opening en vaststelling agenda**

Voorzitter Tammo Katuin opent de vergadering en heet allen hartelijk welkom. Hij staat stil bij het overlijden van Roelf Koning die erop uitging met de promotiecaravan om leden te werven, wat hij met groot succes heeft gedaan. Het bestuur mist hem ontzettend.

In 2020 heeft de pandemie niet alleen ons dagelijks leven, maar ook het reilen en zeilen van de vereniging beïnvloed. De algemene ledenvergadering die in april gepland was, werd vooruitgeschoven naar het najaar. Niemand kon toen voorzien dat het virus in het najaar weer zou opleven, met afgelasting van de alv 2020 tot gevolg. Er zijn geen wijzigingen in de agenda.

Op verzoek van een van de leden volgt een korte voorstelronde. Richard van Dijk, die het penningmeesterschap sinds het voorjaar waarneemt, is accountant. Mark Turksma is al jarenlang lid van de vereniging. Henk Woldring bezit een boomgaard. Harm Moek is lid van het bestuur en penningmeester geweest. Fré Völling is dertig jaar lid. Willy Hollander was vier jaar bestuurslid. Auke Kleefstra is een van de oprichters van de NPV. Marien Zeilstra is voorzitter van de Fruithof. Johann Glazenburg bezit een boomgaard. Gerrit Plakmeijer was beroepsfruitteler, is nu bijna 90 jaar en noemt zich nu hobbykweker van de Streekhof. Het Documentatiecentrum heeft vandaag een ingelijst voorblad van een boekje over fruitrassen uit 1953 van hem gekregen. Johan van der Leij, vrijwilliger bij de Streekhof, is vandaag zijn chauffeur.

• De notulen van de algemene ledenvergadering van 6 april 2019 worden ongewijzigd vastgesteld, met dank aan de notulist.

• **Mededelingen en ingekomen stukken**

De redactie van Pomospost moest na het zomernummer alweer afscheid nemen van haar nieuwe tekstcorrector. Het correctiewerk is haar tegengevallen: het leverde te veel spanning op. De redactie zoekt nu weer naar een nieuwe tekstcorrector.

• **Jaarverslag van de secretaris over 2020 wordt mondeling toegelicht**

Er wordt gevraagd wat Abelstok inhoudt. Dit is een voormalige productieboomgaard bij Wehe den Hoorn die eigendom is van Staatsbosbeheer (SBB). De NPV heeft een samenwerkingsovereenkomst gesloten met SBB waarin de afspraken ten aanzien van Abelstok zijn vastgelegd. In 2019 en 2020 zijn daar respectievelijk 18 en 14 perenbomen van het Internationale Pyrus Project (IPP) aangeplant. Dit jaar hebben enkele bestuursleden Abelstok twee keer bezocht en enig achterstallig onderhoud gepleegd. Omdat SBB van de overheid het areaal aan inheemse bomen moet uitbreiden, willen zij 2 ha landbouwgrond aankopen naast Abelstok. Daar zou voldoende plek zijn voor uitbreiding van de stoofperencollectie. Concrete plannen zijn echter nog niet gemaakt. De voorzitter van

de Fruithof wordt gevraagd of het uitroepen van de Koloniën van Weldadigheid in Frederiksoord tot UNESCO Werelderfgoed gevolgen heeft voor de Fruithof. Het antwoord is bevestigend: van juni tot en met september hebben tweeduizend mensen de Fruithof tegen betaling bezocht.

• **Jaarprogramma 2021**

Er is een Beleidsdag gepland in december a.s. De leden zijn welkom. Het programma zal nog bekend worden gemaakt. In de eerstvolgende bestuursvergadering worden de portefeuilles onder de nieuwe bestuursleden verdeeld.

• **Financieel verslag 2020 en begroting 2021**

De waarnemend penningmeester beantwoordt vragen over de financiën van de vereniging. De inkomsten uit de naambordjes zijn door de vorige penningmeester niet in een aparte post geboekt. De nieuwe penningmeester zal dit wel doen.

De kascommissie bestond uit Willem Riezebos en Henk Woldring. In 2020 verzorgde Stieneke van der Wal de boekhouding voor de laatste keer. Heim Nagelhout, penningmeester, is tussentijds opgestapt wegens onvrede met het beleid van de voorzitter. Vanwege een andere afspraak die lang geleden op deze dag gemaakt was en niet verzet kon worden, heeft Willem Riezebos zijn bevindingen in een mail naar de penningmeester gestuurd. Hij heeft geen bijzonderheden ontdekt en gaat akkoord met de cijfers. Ook is hij opnieuw beschikbaar voor de jaarlijkse kascontrole. De kleine kanttekeningen die hij heeft gemaakt (onder andere de vraag wat de vereniging doet met het spaartegoed in deze tijd van negatieve rente) worden besproken op de Beleidsdag. Elke vorm van samenwerking, bijvoorbeeld de optie om de boekhouding door derden laten doen, wordt onder de loep genomen. Leden kunnen meebeslissen over de begroting voor 2022. Tijdens de algemene ledenvergadering van 2022 wordt deze begroting gepresenteerd.

Benoeming nieuwe kascommissie.

Onder dankzegging aan de waarnemend penningmeester wordt het bestuur decharge verleend. De huidige kascommissieleden worden herbenoemd in de nieuwe kascommissie. Willy Hollander is beschikbaar als reserve lid.

• **Presentatie financieel verslag 2020 en begroting 2021 Fruithof**

Dit agendapunt vervalt, omdat de voorzitter van Stichting Fruithof Frederiksoord, Marien Zeilstra, weigert het financieel verslag 2020 en de begroting 2021 van de Fruithof vandaag te presenteren. Deze cijfers zouden al besproken zijn in een bestuursvergadering van de NPV. In de goedgekeurde notulen van de bestuursvergadering d.d. 6 oktober 2021 is echter niets te vinden over een financieel verslag 2020 van de Fruithof.

De voorzitter van de NPV constateert dat de leden nu de donatie moeten goedkeuren, terwijl de cijfers met betrekking tot het beheer van de collectie ontbreken. Conclusie: er is niet veel meer over van de samenwerkingsovereenkomst met de Fruithof. De voorzitter vraagt de leden of zij de donatie 2020 willen uitkeren. De voorzitter benadrukt dat de stichting het geld nodig heeft om de rekeningen te kunnen betalen, ook in een coronajaar. Je hebt een bepaalde relatie en dit houdt in dat je alles moet doen om uit deze patstelling te komen. De Fruithof belooft het financieel jaarverslag alsnog aan te leveren, waarna het in Pomospost gezet kan worden. Deze

oplossing wordt met algemene stemmen aangenomen. Het voorstel om een voorschot voor het collectiebeheer 2021 uit te keren wordt verworpen. De donatie aan de Fruithof wordt op de agenda van de Beleidsdag geplaatst.

• Bestuursverkiezing

Als gevolg van de pandemie kon de algemene ledenvergadering in 2020 niet plaatsvinden, zodat de herbenoeming van de in 2020 aftredende bestuursleden een jaar is uitgesteld.

Dit jaar is het voltallige bestuur aftredend: Teun Kooistra (2020), Heim Nagelhout (2020), Tammo Katuin (2021), Marianne van Lienden-Geenen (2021) en Marien Zeilstra (2021). Zij stellen zich herkiesbaar, behalve Heim Nagelhout, penningmeester, die het bestuur begin 2021 heeft verlaten.

Er zijn drie kandidaten voor de vacante bestuurszetels: de heer Richard van Dijk als nieuwe penningmeester, de heer Mark Turksma en de heer Marco Hoogland. Laatstgenoemde heeft bedenktijd gevraagd voordat hij een bestuursfunctie kan aanvaarden. Richard van Dijk is al dertig jaar gevestigd als zelfstandig accountant en woont in Nijverdal. Mark Turksma is al veertig jaar communicatieadviseur, raadslid in de gemeente De Wolden en woont in Ruinerwold. Een stemming over de benoeming van beide kandidaten is niet nodig, doordat zich geen tegenkandidaten gemeld hebben. Hierbij zijn zij benoemd door de algemene ledenvergadering. De zittende bestuursleden zijn bij acclamatie herkozen.

• **Stand van zaken Internationale Pyrus Project (IPP)**, website, Facebook, Documentatiecentrum en nieuwe naamborden
Er zijn sinds 2016 ongeveer 250 perenrassen verzameld. Ongeveer honderd bomen worden dit najaar naar Kwekerij Ten Elsen gebracht voor verdere opkweek totdat een definitieve bestemming voor de bomen gevonden is.

Een aanmerking op het IPP is dat er niet alleen stoofperen, maar ook buitenlandse rassen verzameld zouden zijn. Dit is niet juist: het enthout is in Nederland verzameld (de herkomst van alle enthout is bekend) waardoor het rassen zijn die in Nederland voorkomen. Hoewel veel bloedperen paneuropees zijn, worden ze ook verzameld door het IPP, omdat ze zo bijzonder zijn vanwege hun vele toepassingen (sap, drogen). Dit voorjaar heeft Ten Elsen vijftig variëteiten geënt die hij opkweekt voor de vereniging.

De nieuwe naambordjes kunnen besteld worden met een foto en/of logo (alleen op aluminium, niet op rvs) en een gelaserde tekst. De bureaukalender voor 2022 wordt getoond en kan ter plaatse aangeschaft worden.

• **DNA-onderzoek 2021 appelaccessies van de NPV-Fruithof collectie**
Dit jaar wordt zowel de gehele appelcollectie van het CGN van Wageningen Universiteit Research (WUR) onderzocht als een fors aantal van de erfgoeddrassen van de collectiehouders die actief samenwerken in het Nederlands Fruit Netwerk (NFN). In totaal gaat het om een kleine 700 accessies (dat wil zeggen een bepaalde boom op een bepaalde plek). WUR heeft een bijdrage van de overheid ontvangen voor DNA-onderzoek van een kleine vijfhonderd accessies; de andere deelnemers dragen bij naar draagkracht. De NPV heeft zich garant gesteld voor een bijdrage van duizend euro voor het onderzoek van 90 van de 437 appelaccessies van haar collectie. In mei jl. hebben twee bestuursleden de blaadjes geplukt en opgestuurd. De resultaten van het onderzoek worden in het najaar verwacht. Dan wordt bekend welke erfgoeddrassen aanwezig zijn in de verschillende collecties, waarna het NFN de erfgoedbepaling van appelrassen kan voortzetten.

Over de vraag of de statuten nog actueel zijn, moet een discussie gevoerd worden. Het wordt een agendapunt voor de Beleidsdag.

• Rondvraag

Auke Kleefstra vraagt of er belangstelling is voor het organiseren van een nationale fruittentoonstelling in het najaar. Er is helaas een neergaande trend op dit gebied, zie de laatste tentoonstelling van Europom in 2019: vijfhonderd bezoekers tegen achttienduizend

twee jaar eerder. In de eerstkomende bestuursvergadering wordt dit onderwerp besproken.

Willy Hollander wil graag samen met de NPV-Fruithof collectiecommissie fruit determineren. Hij is welkom en zal binnenkort uitgenodigd worden.

Johann Glazenburg heeft een aantasting van monilia in zijn pruimenbomen. De oorzaak is het koude en natte voorjaar. De bomen kunnen het beste na de bloei of in de zomer open gesnoeid worden. Aangetaste bladeren en vruchten moeten afgevoerd worden.

• Sluiting van het huishoudelijk gedeelte

De voorzitter bedankt de aanwezigen voor hun bijdrage aan de discussie en sluit de vergadering.

Na de goed verzorgde lunch met ovenverse en royaal belegde broodjes geeft de voorzitter uitleg bij de lopende projecten van de NPV en sluit hij het middagedeelte om 14.15 uur.

Vervolg van pagina 8, fruitbomen IJsselstein digitaal

Toegevoegde waarde

Landelijk en internationaal is er veel belangstelling ontstaan voor de GIS-fruitkaart. Deze digitale database is wereldwijd uniek. De realisatie is mogelijk door de vele betrokkenen die hieraan meewerken.

Vanaf 2020 zijn vervolgprojecten in het leven geroepen om alle rassen op naam te brengen. Ook zijn er analoge dia's uit de fotocollectie van George Otter, de grondlegger van de fruitcollectie in IJsselstein, gedigitaliseerd en toegevoegd. De bedoeling is dat elke ras zijn eigen foto op de kaart krijgt.

De kaart blijkt van grote waarde als pioniersvoorbeeld van hoe fruitboomgaarden digitaal in kaart gebracht kunnen worden, hoe rassen geïnventariseerd en gearhiveerd kunnen worden. Ook zijn de omvang en samenstelling van de collectie uniek en zeer interessant voor fruitexperts en wetenschappers. Tevens is het onlangs toegevoegde meldingssysteem een duidelijk toekomstgerichte uitbreiding. Een toepassing waar diverse gemeenten naar op zoek zijn en als inspiratie gebruiken. Doordat ook inwoners meldingen kunnen toevoegen, kan het onderhoud en beheer van de openbare fruitcollectie veel efficiënter gedaan worden.

Voor dit artikel heeft de redactie de oorspronkelijke tekst van de website bewerkt.

Coverfoto: Roze knopstadium appelbloesem. Foto Marianne van Lienden.

Enorme belangstelling voor cursus zelf cider maken

Cider maken is een ambacht. Vooral wanneer je gebruik wilt maken van oude fruitrassen. Op de Fruithof in Frederiksoord zijn er meer dan 550 verschillende rassen, met elk een eigen unieke smaak. Dus welke moet je dan kiezen? Om daar antwoord op te geven heeft de Fruithof de cursus zelf cider maken opgezet. De Fruithof had gehoopt op 12 tot 14 deelnemers, maar ontving uiteindelijk meer dan 65 aanmeldingen. Daarom werd besloten de cursus in meerdere groepen te verdelen.

De cursus bestond uit drie dagen. De eerste cursusdag werd door Bernd Wondergem verzorgd. Hij gaf de theorie van het cider maken, en hij liet verschillende soorten ciders proeven. Bernd is een professionele cidemaker en deskundige. Hij heeft een cursus ontwikkeld volgens het zogenaamde meester-gezel principe: het leren door doen. Bernd heeft zijn opleiding als cider- en wijnmaker onder andere genoten bij de University of California. Hij heeft een eigen ciderboomgaard met speciale appel- en perenrassen voor de cider en een kleine wijngaard, samen genaamd Het Hamerstuk. Bernd werkt ambachtelijk, hij gebruikt geen kunstmatige smaaktoevoegingen, en houdt van het maken van een gevarieerd aanbod aan cider. Over cider maken heeft hij ook twee boeken geschreven. Na deze dag kent men de theorie van het cider maken, kan men een risicoanalyse maken van de risico's die verbonden zijn aan het proces van cider maken en welke risico's zijn verbonden zijn aan je eigen situatie en heeft men een beschrijving van het proces hoe men een droge en een off-dry cider maakt.

Tijdens de tweede dag hebben de cursisten ook daadwerkelijk zelf cider gemaakt. Ze hadden daarbij de keuze uit verschillende appelrassen, waarvan bekend is dat ze geschikt zijn om cider van te maken. De verschil zit 'm vooral in het zoet-zuurgehalte, de bitterheid en de aanwezige tannines. Sommige deelnemers hebben ook peren toegevoegd, in de hoop daarmee een wat zoetere cider te verkrijgen.

Lijst van gebruikte rassen:

- > Court Pendu
- > Dubbele Bellefleur
- > Groninger Kroon
- > Hollandse Bellefleur
- > Notaris
- > Bramley's Seedling
- > Ribston Pippin
- > Keuleman
- > Zoete Paradijs
- > Rode Boskoop
- > Schone van Boskoop
- > Brabantse Bellefleur
- > Zure Paradijs
- > Allington Pippin
- > Reinette Grise du Canada
- > Zoete Princesse Noble
- > Jonagold
- > Rode Pippeling
- > Newton Pippin
- > King of the Pippins

Het fruit moesten de cursisten eerst zelf rapen of plukken, en dit verwerken tot sap. Vervolgens werd het sap in vaten vergist. Er zijn zes verschillende ciders gemaakt.

Vanwege het grote succes van de cursus komt er een vervolg op. Dat doen we deze keer in twee groepen. Er is ruimte voor 25 deelnemers per groep, dus in totaal 50 deelnemers. Ook nu bestaat de cursus weer uit drie dagen. De eerste groep start op zaterdag 9 april a.s., de tweede groep volgt een week later op zaterdag 16 april. De eerste cursusdag start met de theorie van het cider maken. Op de tweede cursusdag in september/oktober gaan de deelnemers zelf cider maken. Ze gebruiken daarbij de oude fruitrassen van de Fruithof. De cursisten krijgen een 10-liter gistingsvat om het sap in te doen en thuis te laten vergisten. Tijdens de derde cursusdag (eind april 2023) worden de zelfgemaakte ciders geproefd en beoordeeld.

De cursus zelf cider maken bestaat uit drie dagen en kost € 265,- per deelnemer.

Wat is inbegrepen?

- > Boek 'Ambachtelijke cider in Nederland' (achtergrond en basistheorie)
- > Boek 'Zelf cider maken met eigen appels' (verdieping en metingen)
- > Lunch met heerlijke zelfgemaakte soep en broodjes
- > Proeverij van bijzondere ambachtelijke ciders uit diverse landen
- > Gistingsvat van 10 liter.

Anmelden kan nog via: cursusfruithof@gmail.com

Kijk voor meer informatie over de cursus op www.fruithof-frederiksoord.nl

Geschiedenis

Boskoop als centrum van de plantenteelt

Het Zuid-Hollandse dorp Boskoop neemt al zes eeuwen een bijzondere plaats in de geschiedenis van de Nederlandse plantenteelt in. Tot ver in de negentiende eeuw was het dorp vanwege de teelt van vruchtbomen zelfs het pomologisch centrum van ons land. Tot aan de dag van vandaag is Boskoop een belangrijk centrum voor de sierteelt.

Geschiedenis

De hofstede ten Bussche (later Buckiscope) is een vroegmiddeleeuwse stichting van de graven van Holland die er een versterking lieten aanleggen om de toegang tot Leiden vanuit het Oosten te beveiligen. In de middeleeuwen waren Leiden en Gouda centra van boomteelt in Holland. Boskoop kwam wat later op, maar was al in de late middeleeuwen bekend om zijn boomkwekerijen. Wanneer de teelt er precies begonnen is, is niet meer te achterhalen. Kort na 1401 is al sprake van "entlieden", die jonge aanplant van vruchtbomen hadden. Toen in de late middeleeuwen het grote woud ten noorden van Gouda gekapt was, zijn daar waarschijnlijk pleziertuinen gesticht en hebben Goudse tuinders grond na 1573 in Boskoop in gebruik genomen, toen zij vanwege de stadsuitbreiding van Gouda hun bedrijven moesten ontruimen. Zij vestigden zich op een strook grond ten weerszijde van het riviertje de Gouwe op z.g. bosveengrond. In 1611 waren er twintig tuinderijen in Boskoop. Van elf daarvan valt met zekerheid te zeggen dat het vruchtboomkwekerijen waren.

Er zijn koopmansbrieven uit het jaar 1550 bewaard gebleven waarin te lezen staat dat de grond speciaal geschikt is voor de teelt van planten. De veengrond bleek een zeer goede kweekbodem voor fruitbomen en later ook voor sierteelt. Vanwege deze goede grond is rondom Boskoop het veen in tegenstelling tot in omliggende dorpen niet afgestoken voor turfwinning. Om de natte grond af te wateren zijn er, op korte afstand van elkaar en evenwijdig aan elkaar, lange sloten gegraven. De vrijkomende grond werd op de stroken land gestort waarop de bomen werden geteeld.

Door de situering aan een belangrijke trekvaart door Holland, waar een hoofdweg deze vaart kruiste, was het niet verwonderlijk dat de eigen scheepvaart de producten der "enterijen" vervoerden. Zonder deze gunstige ligging aan de Gouwe zou Boskoop nooit het boomkwekerscentrum van Holland zijn geworden.

De aanleg van luthoven van de rijke Hollandse kooplieden in de zeventiende eeuw gaf een flinke impuls aan de ontwikkeling van de boomkwekerij. Naast laanen sierbomen en heesters werden veel vruchtbomen geteeld. De rijkdom van de kooplieden en de vele stijlveranderingen in de tuinkunst op hun buitenplaatsen kwamen zo de bloei van Boskoop ten goede.

In 1670 was Boskoop befaamd om bomen en vruchten. In de tijd die daarop volgde werd aan de bedrijven ernstige schade toegebracht door krijgsverrichtingen (vanwege de aanloop naar de Hollandse Oorlog of Frans-Nederlandse Oorlog (1672-1679)) waarbij de percelen anderhalf jaar onder water kwamen te staan.

Toen kon men vrijwel geheel opnieuw beginnen. Maar in 1715 waren de vele enterijen in Boskoop weer in bedrijf. Nadien schijnt er echter weer een terugval geweest te zijn, want in een officieel stuk staat dat er in 1787 in Boskoop 784 morgen land was waarvan slechts 100 roeden kwekerij.

De kaart van Boskoop in 1918. Bron: www.topotijdreis.nl.

Aanblik van de kwekerijen

Langs de sloten stonden grotere vruchtbomen, kantbomen genoemd, die de kwekers voor eigen gebruik hadden geplant. Rond 1900 waren hier nog slechts enkele exemplaren van over. Enkele ouderwetse kwekers hadden ook padbomen en vruchtenlanen. Achter zijn loods had de kweker in de regel ook een hoekje vruchtbomen, een boomgaardje voor eigen gebruik, maar ook met bepaalde soorten vruchtbomen voor zaadwinning, karrelbomen genoemd. De kwekerijen met hun afwisseling van bomen en struiken, laantjes, stam-, kant-, en padbomen zullen er schilderachtiger hebben uitgezien dan de huidige kwekerijen.

“De onderscheidene Enterijen, Boomkwekerijen, Fruit en andere Thuinen lokken menig burger herwaarts, vooral op de Boskoopse kermis, welke jaarlijks de derde Zondag in de maand Junij invalt... Het is zeer vermaaklijk door deze Boomkwekerijen en Enterijen een Wandeling te doen ten einde de werkzaamheden en alles wat daaromtrent gedaan moet worden te aanschouwen.”

Het vervoer te water.

Vruchtbomenteelt

Aanvankelijk was de boomteelt in Boskoop een bijbedrijf van de veeteelt en de landbouw. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd de teelt van vruchtbomen sterk uitgebreid. Het betrof voornamelijk appel, peer, kers, krik, perzik, abrikoos, wijnstok, hazelnoot, walnoot en kastanje. Behalve hoog- en halfstammen werden er ook veel struik- en komvormen, piramiden enzovoort, veredeld op zwakke onderstammen als kwee en paradijs, gekweekt. De vruchtbomen werden niet alleen voor de buitenplaatsen in Holland geteeld, maar ook voor kleinere stadstuinen, die, in navolging van de grote tuinen van de buitenplaatsen, door burgers werden aangelegd. Omdat in Holland vele kleine tuinen voorkwamen, was daarnaar sinds het einde der zeventiende eeuw veel vraag naar kleine boomvormen en leibomen, vaak in de vorm van pauwenstaarten en vooral van peer, perzik en abrikoos, bestemd om tegen een muur of schutting geplaatst te worden waar ze meer konden profiteren van de zonnewarmte, waar ze beschermd stonden tegen koude noordenwinden en gemakkelijk afgedekt konden worden tegen nachtvorsten, waardoor de teelt van fijner fruit mogelijk was.

De bomen werden al in dragende toestand op de kwekerij gekocht, zodat de koper vooraf de soorttechtheid kon controleren en niet lang op vruchten behoefde te wachten in zijn eigen tuin. Voor het kweken van appels pootte men zaailingen van gekochte of zelfgewonnen pitten en later van speciale soorten waarvan men de zaadbomen op de kwekerij had staan.

Soortenlijsten uit de zeventiende en achttiende eeuw van de toen verhandelde vruchtbomen zijn helaas niet gevonden. Een grote dorpsbrand in de achttiende eeuw heeft alle gegevens vernietigd. Waarschijnlijk zijn de soortbeschrijvingen en teeltgegevens die

Knoop in zijn "Pomologia" (1758) vermeldt ook hier van toepassing geweest. Van 1790 dateert de catalogus van de Boskoopse kweker Gerard Vrijdag. Daarin worden ruim zestig perenrassen genoemd, waarvan 9 stoofperen, ruim 50 appels, 17 perziken, 13 kersen, 12 pruimen en 7 abrikozen (appelkozen genoemd), meestal te leveren in hoog, half- en laagstam.

Voor appels had men de volgende bomen voor zaadwinning: Herfstbloemzoete, Zoet Veentje, Enkhuizer Aagt, Dordrechtse Zoete aagt en Reinette d'Or.

Voor peren: Pieter Jan Huijg, Trosjespeer, Winterbergamotte en Witte (Blanke) Cosijn.

Er werden ook frambozen en witte, zwarte en rode bessen geteeld, de laatste in vijf rassen. Een Boskoopse vondst was de zwarte bes Boskoop Giant. Kruisbessen waren er in meerdere kleuren en bramen noemde men "brambozen".

Uitgeplante appelzaailingen werden "appelstruiken" genoemd. De jonge stammen kregen de naam "loten". Leibomen werden op paradijsappel of doucin geoculeerd, vaak afkomstig van boomgaarden buiten Boskoop. De peer werd geënt op "peerstruiken" van zaailingen. Voor half- en hoogstammen werd een tussenstam geënt. Hiervoor werd vaak de "Grauwe Zuijkerpeer" gebruikt, die ook "Gezegende peer" werd genoemd.

Pruimen oculeerde men op de kleine rospruim, van opslag gekweekt. Perziken oculeerde men op gele of blauwe kroosjes, eveneens van opslag afkomstig. De kroosjes werden van opslag buiten Boskoop gekocht en dit werd "boendertjesgoed" genoemd. Kersen werden op de zaailing van de Limburgse boskriek vermeerderd. Er werden oculeermesjes gebruikt met een ivoren eind, dun en plat als een pennenmesje.

Tot in het begin van de negentiende eeuw heerste een grote verwarring in de benaming van vruchtbomsorten. De verschillende soorten hield men niet met naam bordjes maar met "nummerhouten" uit elkaar. Elke soort had een nummer in het "nummerboek" van de kweker. Deze nummers werden met Romeinse cijfers in een paaltje gesneden, omdat zulke cijfers gemakkelijker sneden. Om veel cijfers te vermijden begon men weer van begin af aan met één of twee schuine strepen voor het cijfer, wat men 'één of twee schuin' noemde. Dit systeem is tot het eind van de vorige eeuw toegepast.

In sommige kwekerijen ontbraken de "nummerhouten". Ook waren er kwekers die het met de soorttechtheid niet zo nauw namen: in een Leids anoniem tuinboek uit 1738 staat: "deze Messieurs Enteniers zijn Bedriegers van alle soorten."

Het Boskoopse woord "graaf" voor spade was toen al in gebruik.

J.F. Martinet (1729-1795) vermeldt in zijn "Historie der waereld" (1780) dat Boskoop "genoeg vruchtbomen kon leveren om het ganse vaderland ermee te voorzien."

Aardbeienteelt als keerpunt

De teelt van aardbeien¹ was na 1740 aanleiding voor kwekers om zich te gaan specialiseren in afzonderlijke bedrijven. Om de grond meer productief te maken werden aardbeiplanten gezet tussen de half- en hoogstambomen die op wijde regels stonden. Als vlak wortelende plant deed de aardbei het goed in dit veengebied met zijn hoge grondwaterpeil.

De eerste hier geteelde aardbeiesoort werd 'Boskoper' genoemd. Later werd 'Jucunda' belangrijk, een stevige, middelvroeg tot late vrucht. De kwekers in Boskoop leverden ook jonge aardbeienplantjes-lopers-aan telers elders, omdat de Boskoopse jonge planten beter groeiden en hogere opbrengsten leverden dan die van elders. De aardbeienrassen die men later introduceerde, bleken weinig succesvol.

Hoewel de teelt van aardbeien veel arbeidsintensiever was dan het bewerken van bouw- en grasland, waren de opbrengsten goed en bracht deze teelt veel geld binnen, terwijl er buiten het aardbeienzeizoen genoeg tijd overbleef om de kwekerij van bomen en struiken uit te oefenen. Tussen 1740 en 1780 werd zo de grondslag gelegd voor het boomkwekerscentrum Boskoop waaruit later het sierteeltcentrum is voortgekomen.

Landbouwcrisis

De crisis in de Napoleontische tijd (1792-1815) trof Boskoop minder dan elders. In tegenstelling tot de steden kende dit dorp toen geen werkelozen. Tot ver in de negentiende eeuw bleef de teelt van vruchtboomen hoofdzaak. De landbouwcrisis van 1878 tot 1895 had evenmin invloed op de boomteelt, mede doordat de export naar Engeland en de Verenigde Staten tot ontwikkeling kwam. Bijvoorbeeld het oude Duitse appelras Dantziger Kantappel werd naar Engeland geëxporteerd.

Teelt en ziektebestrijding

Jarenlang werden dezelfde bomen en planten op dezelfde plek geteeld. Regelmatig werd bemest, onder andere met stalmest, bagger en kroos. De bagger haalde men uit de vele sloten waardoor de kwekerijen veranderden in smalle akkers. Verse bagger was niet geschikt als bemesting. Eerst moest ze een tijd aan de lucht worden blootgesteld en bij voorkeur doorvriezen. In het najaar werd daarom een deel van de akker kaal gemaakt en van bagger voorzien, de z.g. "staal", die op de kant bleef liggen en in het voorjaar werd uitgestrooid. Dit diende voor kalk- en stikstofbemesting. Stalmest werd van heinde en verre aangevoerd. Kroos werd zomers opgeschept en bleef net zolang liggen tot het voor bemesting geschikt was. Ter aanvulling van de grond werd veengrond uit naburige polders gehaald.

Ziektebestrijding was vroeger zeer eenvoudig. Vooral op de appel kwamen veel plagen voor, waarvan bloedluis en kanker de ergste waren. Een boom met een kankerplek was "wrak" en bijna onverkoopbaar. Kanker op vruchtboomen werd uitgesneden en de wond werd met entwas besmeerd. Bloedluis werd weggeborsteld. Er was schurft en er zaten luizen en rupsen in de appelen. De ringen van eitjes van ringelrupsen werden weggehaald en veenmollen en emelten weggevangen. Rupsen werden gevangen, luis en zwarte vlieg werd begoten of bespoten met tabakswater of zeepsop.

¹ Meer over de Boskoopse aardbeienteelt is te vinden in het artikel Aardbeienteeltgebieden in Nederland in Pomospot zomer 2020.

Tegen aardvlooiën werd de grond bestrooid met as of roet. Tegen roest op peren wist men geen middel; men gaf de raad peren niet in de buurt van jeneverbessen te planten. De Boskoper K.J.W. Ottolander van de "Pomologische Vereeniging" schreef in 1880: "Het is beter vlinders en wespen te vangen dan rupsen, poppen of larven!"

Soortenverbetering

In de tweede helft van de negentiende eeuw constateerde men dat de kwaliteit en groeikracht van fruitboomen begon af te nemen. De achteruitgang vertoonde zich eerst bij perenbomen. Niet verwonderlijk, omdat al heel lang op dezelfde grond geteeld werd.

Het werd hoog tijd geacht om verbeteringen aan te brengen, wilde Boskoop zijn goede naam als boomkwekerscentrum behouden. Als remedie werden enkele maatregelen bepleit: het zaaien van goede inlandse pitten (geen Franse), geen peren te planten op grond waar voorheen kersen, pruimen, perziken, rozen of frambozen stonden, op natte gronden nooit peren in het najaar te planten, maar in het voorjaar, peer op kwee niet op lage, maar op hoge gronden te planten en land in gebruik te nemen waar iepen, essen of hulst op stonden.

Vereeniging van beroepskwekers

In 1861 stichtten enkele vooraanstaande kwekers een vereniging van beroepskwekers. Aanvankelijk heette zij "Vereeniging tot regeling en verbetering der Vruchtsoorten te Boskoop" en in 1869 kreeg ze de naam "Pomologische Vereeniging." Ze werd een belangrijke stimulans voor de vooruitgang van de Boskoopse tuinbouwcultuur. In 1925 werd ze omgedoopt tot "Vereeniging voor Boskoopse culturen". De vereniging importeerde nieuwe variëteiten vruchtboomen die onder andere door K.J.W. Ottolander (1822-1887) werden geënt, met het doel later entmateriaal aan de leden ter beschikking te stellen. Ottolander was de grootste pomoloog uit die tijd en de drijvende kracht achter allerlei publicaties. Door zijn studies, publicaties en reizen stond hij in contact met grote internationale deskundigen op pomologisch gebied. Al in 1862 verscheen van hem een eerste reeks "Beschrijvingen der Vruchtboomsoorten", gevolgd door een tweede reeks in 1863 en een derde in 1864. Het voorwoord maakt zijn bedoeling duidelijk: in totaal werden hierin 160 peren, 201 appels en in de derde reeks 40 kersenrassen beschreven. Andere fruitsoorten werden niet beschreven, omdat hij geen soorten wilde beschrijven "waarvan slechts oppervlakkige kennis bestaat".

Voor de eerste reeks is interessant, omdat deze de aloude en in ons land bekende rassen omvat. De andere reeksen bevatten recenter geïmporteerde soorten. Om de vakkennis van de leden vergroten werden meer standaardwerken uitgegeven, zoals de publicatie "Nederlandsche flora en pomona" (1879) waarin de juiste manier van kruisen en kweken wordt toegelicht. Ook kocht de "Pomologische Vereeniging" verschillende pomologische werken aan en verspreidde die boeken onder de leden.

Het bestuur had de eerste jaren het recht na te gaan of de naamgeving op de kwekerijen van de leden in orde was. Ook voelde het bestuur de noodzaak de soortechtheid van rassen te bepalen. Door het organiseren van tentoonstellingen in Boskoop probeerde deze vereniging achter de juiste benaming en de raszuiverheid van de ingezonden fruitgewassen te

komen. Aanvankelijk moest worden volstaan met de aanplant van nieuwe soorten op de kwekerijen van de bestuursleden. Was de echtheid van de soorten vastgesteld, dan werd daarvan ent- en oculeerhout onder de leden verspreid. Zo werden onder andere nieuwe Engelse en Russische appels en Franse en Belgische peren geïntroduceerd.

In 1880 verscheen het "Praktisch Handboek voor de Ooftboomteelt in Nederland" van Ottolander met 48 afbeeldingen. Als vooruitstrevend man zag hij de noodzaak van assortimentsbeperking en daarom liet hij zijn keuze vallen op 90 appel- en 103 perenrassen. Verder behandelt hij er pruimen, perziken, noten en 27 soorten aardbeien in.

"De buitengewone vermeerdering van vruchtsoorten, in de laatste jaren voornamelijk door invoering uit het Buitenland ontstaan, heeft hier te lande gelijk elders, veel verwarring veroorzaakt, waartoe plaatselijke benamingen, op verschillende wijze het hare hebben bijgedragen."

Omdat "elk geleerde zijn eigen stelsel heeft" oriënteerde men zich niet op de wetenschappelijke literatuur, maar werd een beschrijving gegeven, opgesteld door "veeleer praktisch gevormde kweekers". Men hoopte dat

"...indien men hiermede eenigszins bevorderlijk te zijn, om uit de bestaande grenzeloze verwarring van namen en soorten te geraken; om de minkundigen (u en ik dus) in het doen eener goede keuze behulpzaam te zijn...de Zamenstellers... zouden hun moeite rijkelijk beloond achten."

Wat betreft het assortiment en de teelttechniek onderging men de invloed van Vlaanderen op het juiste moment. Nauw samengewerkt werd onder

andere met het kwekerijcentrum in Gent (België). De Pomologische Vereeniging liet daartoe F. de Beuker (1827-1906), leraar aan de tuinbouwschool Linnaeus, naar Boskoop komen in 1866 om voordrachten te houden over betere snoeimethodes en de teelt van vruchtbomen.

De proeftuin

In 1874 stichtte de vereniging een proeftuin met een grote collectie fruitrassen. In 1878 plantte men er de rassen van de "Naamlijst der ooftgewassen", een lijst met honderden fruitrassen die alle rasecht waren en waarvan enten onder de leden van de vereniging werden verspreid. Men teelde onder andere Amerikaanse perzikrassen. Overtollige planten werden aan de meestbiedende verkocht: een leiboomperzik Montagne bracht de toentertijd de hoge prijs van 11 gulden op. In 1924 is deze tuin gesloten.

Verspreiding van fruitrassen

Veel fruitsoorten en -rassen zijn eeuwenlang verspreid vanuit de proeftuin, zoals de Calville de Boskoop in 1863 en de bekendste, ook internationaal, de Schone van Boskoop, beter bekend als Goudrenet, een historisch gezien onjuiste naam. Ook de stoofpeer Gieser Wildemans die, zoals Ottolander in "Nederlandsche flora en pomona" (1879) vermeldt, door caféhouder Wildeman gevonden is in de buurt van het riviertje de Giessen, werd vanuit Boskoop over heel Nederland verspreid. Verder was er de kers Boskoper of Boskoopse meikers, zo genoemd omdat ze vanuit Boskoop veel is verspreid. Van deze oude Nederlandse kers, zuur en donkerrood, is de oorsprong onbekend. In de tweedelige uitgave "De Nederlandsche Boomgaard" (1868) zijn appelfrassen beschreven en in kleur afgebeeld, onder meer Canada Reinette Grise, Peperappel en Winter Goldpearmain, perenrassen, zoals Campanile (Klokkenpeer) en Foppenpeer, kersenrassen, onder andere Vroege Witte Spaanse, Van der Nat en Zwarte Turkse, pruimenrassen, zoals Monsieur Jaune en Reine Victoria en de perziken Montagne (zolang in Boskoop gekweekt als daar kwekerijen bestaan), Dubbele Oranje en Schone uit

Rechts: De Schone van Boskoop, beter bekend als Goudrenet.

>>>

<<<

Links: Gieser Wildemans. In: Nederlandsche flora en pomona, deel 2, plaat 51.

Schöner von Boskoop.

Het graf van K.J.W. Ottolander, gerestaureerd in 2020.

het Westland.

De bekende druif Boskoop Glory is overigens niet een Boskoopse vondst, maar een eerbetoon aan het dorp. Het ras is afkomstig uit een rassenproef die in de jaren vijftig van de vorige eeuw in Wageningen is gehouden met Amerikaanse rassen. De gegevens van de proef zijn verloren gegaan, zodat de originele naam van dit ras niet meer met zekerheid is vast te stellen. Zeer waarschijnlijk betreft het het ras 'Schuyler',

dat in het New York State Agricultural Experiment Station van de Cornell University (Geneva, NY) is ontstaan uit een kruising van 'Primitivo' ('Zinfandel') x 'Ontario'. Na de Wageningse rassenproef is het ras door kweker Gerard van Tol ook naar de ons omliggende landen verspreid en onder de naam Boskoop Glory op de markt gebracht.

Einde van de vruchtbomenteelt

Tot 1880 overheerste in Boskoop de teelt van vruchtbomen. Na die tijd verschoof de aandacht zich meer en meer naar de fijnere soorten, zoals perziken, en naar sierbomen en heesters. Met dit laatste werd ingespeeld op de grote vraag naar siergroen van bewoners van tuin- en villawijken in de nabij gelegen grote steden. De teelt breidde zich ook uit naar de aangrenzende gemeenten, met name naar Alphen aan de Rijn en Hazerswoude. De teelt van vruchtbomen verplaatste zich naar het Gelderse plaatsje Opheusden. Daar werd massaal overgeschakeld op de teelt van vruchtgoed voor de Duitse markt, toen de export van laanbomen door een nieuw en gunstig toltarief was weggevalen. De grond voor bomenteelt was goedkoper in Gelderland en door de gestadige uitbreiding van de fruitteelt in de Betuwe was er een toenemende vraag ontstaan naar vruchtbomen. De Boskoopse telers konden steeds minder concurreren met de Betuwse, deels doordat zij de bomen te zwaar lieten worden voordat zij ze verhandelden, waardoor de prijs hoger was. Rond 1900 werd geconstateerd dat de teelt van kroonbomen van appel en peer sterk afnam, terwijl die van struik- en piramidevormen toenam. De vruchtbomen werden toen steeds meer verdrongen door buxus, coniferen, bladhoudende heesters en struiken, trekheesters (snij- en trekheesters die 's winters

voorgetrokken worden in kassen, bijvoorbeeld sering en sneeuwbal, red.), rozen en klimplanten.

De vruchtboomteelt verplaatste zich ook naar Zeeland en Zuid-Limburg en de onderstammenteelt ging naar de Groningse Veenkoloniën. De teelt van bladverliezende planten en sierbomen trok naar Noord-Brabant, vooral naar Oudenbosch, de teelt van bos- en haagplantsoen naar Zundert, en de boomkwekerij voor binnenlandse tuinaanleg naar Naarden-Bussum.

In Boskoop herinnert niet veel meer aan de fruitteelt. Wel is het eeuwenoude landschap met de talloze sloten rondom de bebouwing behouden en vrijwel onaangestast gebleven. Het beeld van het huidige Boskoop bestaat uit grotendeels nog authentieke bebouwing uit het eind van de negentiende eeuw en de eerste helft van de twintigste eeuw. Eind negentiende eeuw bloeide de sierteelt enorm op door onder andere een grote vraag uit Duitsland. In die bloeitijd heeft menig teler een fraaie villa, vaak met mooie tuinen en beeldbepalende, monumentale bomen, laten bouwen op zijn terrein of langs één van de straten in het dorp.

Boomkwekerijmuseum

Het Boomkwekerijmuseum is tegenwoordig gevestigd in drie panden waarvan twee gebouwen met een glazen, kasachtige constructie met elkaar verbonden zijn die het museumgedeelte vormen. Het derde gebouw is een boomkwekershuisje uit de negentiende eeuw, dat een goed beeld vormt van het dagelijks leven van een boomkwekersfamilie in 1900-1910. Het museum toont oude werktuigen, vertelt over verdwenen technieken en laat zien hoe Boskoopers in de loop der eeuwen de grens overtrokken om hun afzetgebied te vergroten. Verder is er een grote tuin waar allerlei vruchtbomen van zeer oude appel- en perenrassen worden gekweekt, zoals de fameuze Schone van Boskoop.

Jan Veel

Bronnen

Berghuis, S., "De Nederlandsche Boomgaard, beschreven en uitgegeven door het bestuur der vereeniging tot regeling en verbetering van de vruchtsoorten te Boskoop met afbeeldingen naar de natuur. Deel 1 Appels, deel 2 Peren en steenvruchten. Groningen. J.B. Wolters 1868.

Beschrijving der vruchtsoorten uitgegeven door de "Vereeniging tot regeling en verbetering der vruchtsoorten" te Boskoop. Drie reeksen verschenen te Groningen tussen 1862 en 1864.

Wijk, Jan van, "Het sierteeltcentrum Boskoop". Utrecht 1940.

Martinet, J.F., "Historie der waereld". Deel 7, 1780. Naamlijst der ooftgewassen, geplant in den proeftuin van de Pomologische Vereeniging te Boskoop. 1878.

Ottolander, K.J.W., Koster Mz, A., Vos, C. de, "Nederlandsche flora en pomona. Beschreven en uitgegeven door het bestuur der pomologische vereniging te Boskoop. Met platen naar de natuur geteekend door A.J. Wendel". Deel 1 en 2. J.B. Wolters Groningen 1879.

Sangers, W.J., "De ontwikkeling van de Nederlandse tuinbouw (tot het jaar 1930)". Zwolle 1952.

Verslag van het ontstaan en den staat der vereeniging tot regeling en verbetering der vruchtsoorten te Boskoop, J. B. Wolters. Groningen, 1866.

Vuyk Sr; Aart, "Boskoop. Vijf eeuwen boomkwekerij". Boskoop 1966.

Boomkwekerijmuseum - Wikipedia

Het Boomkwekerijmuseum in Boskoop (ZH).

Tussendoor

Tot in de pruimentijd

Als iets echt Drents is, is het wel de pruimentijd. Toch hoor je meer Hagenezen elkaar “Tot in de pruimentijd” wensen dan de Drent. Er zijn dus meer soorten pruimentijd. Je hebt de oorspronkelijke pruimentijd, die familie is van de kersentijd en de ‘brummeltied’ (bramentijd, red.). Het is de aanduiding van een periode waarin de betreffende vrucht uitbundig en overheersend aanwezig is en geogst kan worden. De andere pruimentijd wordt in een vage afscheidsgroet gebruikt en stamt vermoedelijk uit een heel andere hoek. Die pruimentijd kan ook “vermoedelijk nooit” beduiden.

Bij ons betekent de pruimentijd dat de vele pruimenbomen vrucht dragen en dat er geplukt of geraapt kan worden. De oogst wordt vaak rijkelijk uitgedeeld. Dat is de oude zede, volgens erkende Drentse kroniekschrijvers. Ik denk dat het nog steeds geldt, want mensen met volbeladen pruimenbomen nemen op visite of op vergaderingen geregeld een “puutje (zakje, red.) proemen” als traktatie mee. Harm Tiesing (1853-1936) schreef in 1918 dat er overal op het Drentse platteland wel pruimenbomen te vinden waren. Veelal had men een appelhof, waarmee het boomgaardje bij de boerderij werd bedoeld, met zure, zoete, losse (appels met zacht vruchtvlees, red.) en duurzame apperassen, een perenboom en een walnotenboom, en altijd pruimenbomen. Het waren hoogstamfruitbomen, aangeplant op een perceel dat als huiswei in gebruik was. “Op de verkoop van ooft heeft men zich niet toegelegd”, zegt Tiesing in een van zijn boeken. Alle fruit diende voor eigen consumptie. Het was een welkome en vitaminerijke aanvulling op het normale, soms schrale menu. Het is ook niet toevallig dat er in Drenthe op enkele plaatsen fruitbomen langs wegen en paden geplant zijn. De Dokter Larijweg in Ruinerwold met meer dan duizend perenbomen is daarvan de bekendste.

Jan Veel

Bron: <http://tuttel.com/eemkiekn/pruimentijd.html>

Opal. Foto: Marianne van Lienden.

Peren enten op cotoneaster

Als je een klein blijvende perenboom wilt kweken, die bovendien winterhard en gezond is, kun je peren enten op een tuincotoneaster, ook wel dwergmispel genoemd. Zo'n geënte peer gaat vele decennia mee. Deze entmethode is in Rusland ontwikkeld om perenbomen te krijgen die extreme vorst verdragen. Er zijn daar perenbomen op cotoneaster-onderstammen ontwikkeld die meer dan 50 jaar oud zijn. Er moeten echter absoluut een paar zijtakken van cotoneaster onder de entplaats blijven staan om de onderstam te voeden, anders sterft de ent. De perenent haalt te veel voeding uit de cotoneaster onderstam, en geeft nauwelijks iets terug, dus enkele zijtakken van de cotoneaster blijven nodig om de wortels te voeden. Hoe meer takken van de cotoneaster onder de entplaats groeien, hoe beter de peer groeit. Het enige probleem met deze onderstam is cosmetisch. Sommige mensen denken dat de bomen er "slordig" uitzien vanwege het uiterlijk van de cotoneastertakken vanuit de onderstam. Zo'n perenboom wordt slechts twee tot ongeveer drie meter hoog en zal in het jaar na het enten (soms zelfs in het tweede jaar) vruchten geven. De boom is sterker op cotoneaster dan op een normale perenonderstam, omdat de cotoneaster ervoor zorgt dat de boom in de herfst minimaal twee weken eerder in rust gaat. Verrassend genoeg zijn de peren zelfs iets groter op cotoneaster dan op perenonderstam en smaken ze ook wat beter, dit op basis van ervaringen in Rusland. Je kunt tot 25 kg peren krijgen op een van deze dwergperenbomen als ze volwassen zijn.

Geschikte cotoneastersoorten die een flinke struik of kleine boom vormen:

C. ambiguus, tot ruim 2m hoog.

C. bullatus, tot 2,5 à 4m hoog.

C. boisianus, tot 3m hoog.

C. rehderi, tot 4,5m hoog.

C. salicifolius, forse struik met overhangende takken.

C. x watereri, kleine boom met meestal opstaande takken, halfwintergroen.

Behalve op bepaalde appelonderstammen (Winter Banana) zijn peren een enkele maal ook met succes geënt op lijsterbes (*Sorbus aucuparia*) en op het grootvruchtige krentenboompje (*Amelanchier alnifolia*).

Overigens kun je je afvragen wat bij ons het praktisch nut is van deze entexperimenten.

Hieronder staat een foto van de experimentele perenbomen op cotoneaster die bloeiden in het derde jaar na het enten.

Jan Veel

Bronnen: o.a. <https://www.facebook.com/groups/14571255402/posts/10161428095860403/>

Peer op cotoneaster. Foto van internet.

Nederlandse stoofperen

Holländische Kochbirnen | Dutch cooking pears | Poires à cuire néerlandais

Avezaath Kapel

Baronpeer
(Valse Ijsbout)

Bloedpeer

Drielse Groene

Fertillon

Foppenpeer
Poire la Force

Gieser Wildeman

Groene Juffer

Harm
Harkespeer

Herfstsuikerij

Ijsbout

St. Germain

Kampervenus

Kleipeer
Wintorian

Knolpeer
Wintorborgmot

Perico
Dubbele Gieser Wild.

Pondspeer
(Catillac)

Provisiepeer

Martin sec
(Trockener Martin)

St. Rémy

Trosjespeer

Welleman

Winterlouwjtje

Flambouw

Winterrietpeer

Wintersuikerrij

Witte Cousin

Zoete Brederode

Zoutewelle

Zure Brederode

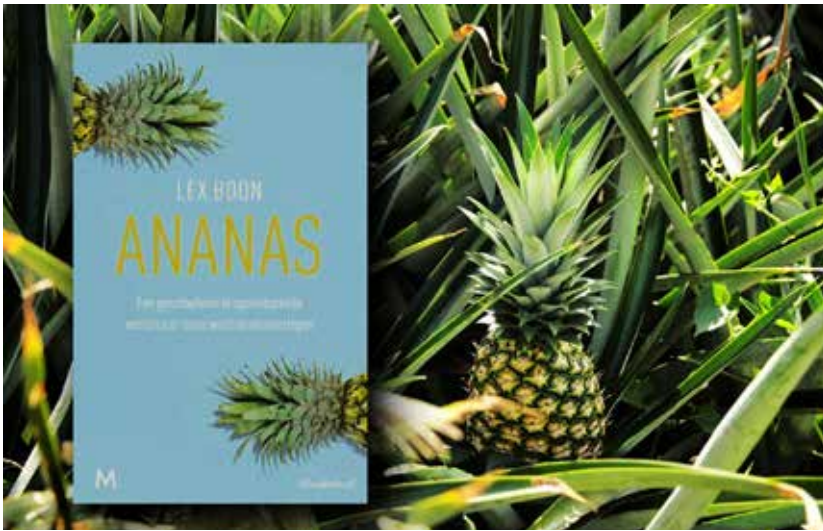

Geschiedenis

De ananas, een ingeburgerde exoot

Oorsprong, geschiedenis en gebruik

Met plezier heb ik het boek over de ananas van journalist Lex Boon gelezen. Hij beschrijft op een vermakelijke manier zijn persoonlijke zoektocht naar de oorsprong, de geschiedenis en het gebruik van deze vrucht. Aanleiding tot zijn speurtocht was de ananasplant die zijn vriendin hem gaf toen ze hem verliet. Uit zijn boek heb ik met name een aantal wetenswaardigheden gehaald die te maken hebben met ons land.

De naam

De wetenschappelijke naam is *Ananas comosus*. Het is een tropische plant die tot de familie van de Bromeliaceae (bromelia's) behoort. De Spanjaarden noemden de vrucht piña de Indes, dennenappel (cono de pino) van de indianen. De Engelsen namen deze benaming over waardoor de halve wereld nu het woord piña of pineapple gebruikt. Nederland heeft via de Fransen het Tupi gevolgd, de taal van de gelijknamige indianenstam in Brazilië die de vrucht eeuwen geleden nanas noemde, uitmuntende vrucht.

De ontdekking van de ananas

Tijdens zijn tweede ontdekkingsreis in 1493 trof Columbus de vrucht aan op het eiland Guadeloupe en nam hem mee naar Spanje. Zijn medereiziger Michele da Cuneo beschreef de vrucht als eerste:

“Er zijn ook een soort artisjokplanten, maar dan vier keer zo hoog, die vruchten in de vorm van een dennenappel geven. Het fruit is uitstekend, kan als een knolraap gesneden worden en lijkt erg gezond te zijn.”

Echt ontdekt heeft Columbus de vrucht natuurlijk niet. Toen hij de wonderlijke vrucht aantrof, was de plant in Zuid-Amerika al eeuwen in cultuur.

Herkomst

Oorspronkelijk werd verondersteld dat de ananas

inheems was in het gebied tussen de Paraná en de Paraguay rivier, daar waar Argentinië, Brazilië en Paraguay bij elkaar komen, omdat daar de eerste wilde variëteiten werden aangetroffen. De wilde plant is daar al zo'n vierduizend jaar geleden gecultiveerd en wordt er nanas genoemd. Deze herkomst staat nog in de meeste literatuur en ook op Wikipedia, maar dit is allang achterhaald. Er was niet goed naar andere plekken gezocht. Inmiddels gaat men ervan uit dat de ananas oorspronkelijk afkomstig is uit de omgeving van de Braziliaanse stad Manaus, waar meer dan tien lokale variëteiten zijn aangetroffen. Deze genetische diversiteit is een teken dat dit waarschijnlijk de oorspronkelijk regio is.

De vrucht

Iedere plant bloeit éénmaal en produceert een enkele ananas. Wel ontstaan er zijstelen die kunnen uitgroeien tot nieuwe planten. Ook de kroon van de plant kan gestekt worden waarmee een nieuwe plant wordt opgekweekt.

Na de aanplant is het hopen op milde nachten en zonnige, warme dagen. Afhankelijk van het weer en de grootte van het plantmateriaal duurt het minimaal 42 weken – ruim negen maanden – voordat in het

midden van de plant tientallen kleine, blauwe bloemen beginnen te bloeien. In de paar weken die volgen, verandert ieder bloempje in kleine vruchtjes die samensmelten tot één steeds groter wordende ananas, waarboven een bladerkroontje groeit. De vrucht is gevoelig voor zonnebrand en moet daarom afgedekt worden. Als de omstandigheden het hele jaar gunstig zijn, begint de ananas vanaf de onderkant te kleuren. Dan kan hij geoogst worden. Een volledig rijpe ananas is kwetsbaar en niet goed houdbaar. Hij is maar vier of vijf dagen houdbaar. Voor de handel wordt hij geoogst als hij pas halfrijp tot drie kwart rijp is; hij is dan nog hard en zuur. De vrucht rijpt alleen als hij aan de plant zit, narijpen doet hij niet.

Rijpe Ananas met Dido Longwing Butterfly. In Maria Sibylla Merian, "Metamorphosis insectorum Surinamensium" (1705).

Perfect is een geïmporteerde ananas daarom bij lange na niet.

De wat scherpe smaak wordt veroorzaakt door de aanwezige zuren: citroenzuur, appelzuur en oxaalzuur. Samen vormen die ongeveer 1 procent van het vruchtvlees. De zuren worden in balans gebracht door suikers: sucrose, fructose en glucose. Daarnaast bestaat het vruchtvlees uit nuttige voedingsvezels, mineralen en vitamine A, B₃, B₆ en veel vitamine C. Ook bevat het op moleculair niveau bromelaïne, een krachtig eiwit afbrekend enzym in de kern en het vruchtvlees. Dat laat je tong en gehemelte wat tintelen en kan bij sommige mensen leiden tot een beetje bloeding.

Rassen

Het ras Pernambuco. In "Fruit uit alle windstreken".

Wereldwijd zijn er meer dan honderd verschillende ananasrassen. Door mutaties ontstonden er duizenden jaren geleden zaadloze soorten die vegetatief (door middel van stekken en uitlopers) geteeld werden. Pernambuco is op Hawaï vanwege zijn uitstekende smaak gebruikt om te kruisen met Smooth Cayenne, een van de belangrijkste rassen. De huidige rassen hebben illustere namen gekregen, zoals Queen Victoria, Sugar Loaf, Red Spanish, Hilo, Giant Kew, Bumanguesa, Santa Marta, Singapur Spanish en Monte Lirio.

De meest geteelde ananas heeft de prozaïsche naam MD-2. In korte tijd heeft de MD-2 de ananasconsumptie

wereldwijd doen verdubbelen. Dit ras is ruim tien jaar geleden ontwikkeld in het Pineapple Research instituut in Hawaï. Wereldwijd gebruikte de conserverindustrie voor het inblikken van ananas de populaire variëteit Smooth Cayenne. Het was niet de beste ananas, want hij groeide alleen in de zomerperiode goed, maar hij werd om zijn smaak voldoende geschikt bevonden. Door de toegenomen concurrentie van telers in andere werelddelen zocht men in Hawaï naar een rendabeler en fraaier ras. Smooth Cayenne was wat te groen en te zuur. MD-2 bleek goudgeel en zoeter. Fabrikant Del Monte gaf haar de marktnaam Gold Sweet Extra om het ras te verhullen. Fabrikant Dole bracht haar daarna onder de marktnaam Dole Premium Select op de markt. Dit soort namen staat nu op de blikjes en MD-2 is vrijwel het enige ras dat in de winkel ligt.

Er zijn 92 landen waar ananassen worden geteeld. Op dit moment is Costa Rica het grootste ananas producerende land, gevolgd door Brazilië, de Filipijnen en Thailand. Hawaï staat vele plekken lager, al heeft de marketing door Amerikaanse concerns ervoor gezorgd dat Hawaï in Europa geïdentificeerd wordt met de ananas. Het eiland heeft ook gezorgd voor de pizza met ananas: de pizza Hawaii. Voor sommigen een lekkernij, voor anderen iets afgrijpselijks.

Verspreiding naar Europa

In de zestiende eeuw raakte men in Europa al snel in de ban van deze wonderlijke vrucht, aangemoedigd door de enthousiaste mededelingen van degenen die het geluk hadden om hem te kunnen proeven. Hij werd de prins der vruchten en later zelfs de koning der vruchten genoemd vanwege de smaak en misschien ook door het bladkroontje boven op de vrucht.

Net als met andere in Amerika gevonden vruchten en eetbare planten, zoals aardappelen, aardbeien, avocado's, mais, tomaten en pompoenen, is geprobeerd de ananas in Europa te telen. In de tropische gebieden, verspreid over de hele wereld, werd ze al snel aangeplant, maar in Europa wilde het niet lukken, ondanks talloze pogingen. De reden is de veeleisendheid van de ananas. Naast genoeg water en licht heeft de plant een constante luchttemperatuur van meer dan 16°C en een bodemtemperatuur van ongeveer 20°C nodig.

Het was een kwestie van tijd dat iemand erin slaagde de eerste ananas op Europese bodem te telen. Het resultaat is te zien op een 17de-eeuws schilderij in de collectie van het Amsterdam Museum, een familieportret van Agnes Block (1629-1704), haar tweede man en twee stiefdochters, bij het buitenverblijf de Vijverhof bij Loenen aan de Vecht. Linksonder is een opvallende plant afgebeeld: een ananas. Agnes Block was een van de welgestelde particulieren die zich een eigen plantenkas kon veroorloven. In 1670 overleed haar zestien jaar oudere echtgenoot, de rijke Amsterdamse zijdehandelaar Hans de Wolff. Toen kocht zij een stuk grond van ruim 14 hectare langs de Vecht om er een buitenverblijf te laten bouwen. Enkele jaren later bezat zij er een herenhuis, een oranjerie en een paar bijgebouwen en waren er boomgaarden aangelegd en moes- en siertuinen met vijvers.

Evenals veel andere leden van de Europese elite was Agnes Block gefascineerd door de ananas. Via een kennis bij de Leidse Hortus Botanicus kreeg ze een stekje van een uit Suriname geïmporteerde ananasplant. En zowaar, na veel geduld en aandacht (en met

dank aan de anoniem gebleven tuinbaas) groeide eind zeventiende eeuw een volwaardige ananas in haar kas, voor zo ver bekend de eerste op Europese bodem. Block was zo trots dat ze hem ook liet vastleggen op het familieportret dat zij door Jan Weenix liet schilderen.

Kasteelt in Europa

Belangrijker dan Agnes Block was de Amsterdamse

Agneta Block kweekte de eerste ananas in Europa (linksonder de vrucht).

koopman Pieter de la Court van der Voort (1664-1739) die geciteerd wordt als degene die toentertijd de meest efficiënte methode om ananas te kweken ontwikkelde¹. De teelt was mogelijk geworden door de bouw van kassen die verwarmd werden door middel van met turf gestookte ovens, waarvan de lucht ondergronds door kanalen werd geleid, die vermoedelijk bestonden uit aan elkaar geschakelde grespotten. Pieter de la Court van der Voort gebruikte dit soort kassen zeker al vóór 1700 op zijn buitenplaats in Voorschoten. Toen deze methode bekend werd, stuurden veel edellieden in Europa hun tuinbazen naar Nederland om de technieken van de teelt van tropische en subtropische planten te leren.

Het lijkt bijzonder dat in Nederland de kasteelt van ananas begon, maar dat valt te verklaren zowel uit het monopolie op de invoer van handel uit het Caribische gebied van de Nederlandse West Indische Compagnie aan het eind van de zeventiende eeuw, als ook door de rijkdom van Hollandse kooplieden, die hen in staat stelde om op hun buitenplaatsen met exotische planten te experimenteren.

Het ultieme statussymbool

Tuinieren werd in de achttiende eeuw een favoriete hobby van de aristocratie. Met de zelfgekweekte ananas kon men pronken. Dat betekende niet dat het kweken van een ananas gemakkelijk was. Het kon een paar jaar duren voordat er een volwaardige vrucht aan de plant was gegroeid. Wie een ananas had, liet daarmee zien dat hij connecties had om de plant in bezit te krijgen en de tijd, het geld en het geduld om een plant groot te brengen. Als iemand erin slaagde een ananas te laten groeien, werd de vrucht weken meegezeuld naar feesten en diners. Niet om te eten, maar om te bewonderen. De thuis gekweekte ananas was het ultieme statussymbool.

¹ Meer over Pieter de la Court van der Voort en oranje-rijen kunt u vinden in 'Oranje-rijen in Nederland', Pomospot winter 2021, p. 11-13.

Een ananasfolly in Schotland

Verspreid over de wereld staat er een aantal gebouwen in de vorm van een ananas. Het meest tot de verbeelding sprekende bouwwerk is Dunmore Pineapple in de Schotse regio Falkirk, ooit gebouwd in opdracht van de graaf van Dunmore. Deze folly – een met opzet nutteloos gebouw – staat midden in het bos op ongeveer vijftig kilometer van Edinburgh en wordt nu verhuurd als exclusief vakantiehuis. Een reuzenananas staat boven de toegangspartij in een vijf meter hoge muur waartegen ooit een kas stond waarin ook ananassen werden gekweekt. Even terzijde, John Murry, de graaf van Dunmore, heeft ongewild een belangrijke rol in de Westerse geschiedenis gespeeld. Via een oude vriend kreeg hij een baan als gouverneur van de kolonie New York. Na het overlijden van de gouverneur van Virginia volgde Murry hem, tegen zijn zin, als gouverneur op. Toen de Britse regering allerlei nadelige belastingwetten voor de Amerikaanse kolonisten uitvaardigde, deed Murry bijna alles fout om de toen ontstane onvrede tegen te gaan – onder andere door de rebelse stad Norfolk te laten afbranden – waardoor hij voldoende vonken veroorzaakte om in Virginia de Amerikaanse revolutie te laten ontbranden. Waarom hij na terugkomst in Schotland de reuzenananas op zijn landgoed liet bouwen, is onduidelijk. Misschien dacht hij dat de protserige ananas succes zou uitstralen over zijn rampzalige Amerikaanse periode.

Dunmore Pineapple in Falkirk (Schotland).

De ananas in Nederland in de 21ste eeuw

Op een geheel andere manier staat de ananas in Nederland in de internationale belangstelling. Het anastransport is tegenwoordig een belangrijk middel in de drugshandel. En Rotterdam is dé haven in Europa voor drugstransporten, omdat het onmogelijk is de vele fruitcontainers te controleren. Een betere smokkelvrucht dan de ananas die gemakkelijk hol te maken is, is er bijna niet. Soms wordt de moeite van uithollen niet eens genomen. Pakketjes cocaïne liggen dan gewoon tussen de pakken ananassap.

Jan Veel

Bronnen

Boon, Lex. "Ananas. Een geschiedenis in opzienbare verhalen en onverwachte ontmoetingen". Amsterdam 2019, Meulenhoff, ISBN 97-90-9236-4
Block, Agneta (1629-1704) website van de knaw.nl

Bromelia

Er bestaan wel drieduizend soorten Bromelia's waarvan de Vriesea en de Guzmania behoren tot de favoriete kamerplanten. Vanwege zijn felgekleurde schutbladeren, die je niet moet verwarren met bloemen, is deze kamerplant een opvallende verschijning. Hij wordt dan ook al jaren in Nederland gekweekt.

Kweek je eigen ananas op de vensterbank

Het bovenste gedeelte van een bio ananas kan gebruikt worden om een ananasplant te kweken en als kamerplant te houden. Soms duurt het wel zes jaar voordat je een ananasje hebt, zo schrijft Sarah Heylen op Facebook.

Zelf gekweekte ananas.

Agenda
1 2 3 4 5
9 10 11
16 17 18

Kijk voor de actuele agenda altijd even op de website onder "Activiteiten": npv-pomospost.nl

Zaterdag 2 april, Lentefeest.

Locatie: Nieuwe Keijenbergseweg 170, 6871 VZ Renkum Tijd: 11.00-16.00 uur.

Natuurmarktplaats tijdens het (a)pril lentefeest, georganiseerd door Stichting Renkums Beekdal.

Website: www.renkumsbeekdal.nl

Zaterdag 7 en zondag 8 mei, Lentefair.

Locatie: De Tuinen Frederiksoord, Majoor van Swietenlaan 1b, 8382 CG Frederiksoord. Tijd: beide dagen 10.00 - 17.00 uur. In de Fruithof waar de appelbomen in bloei staan kunt u terecht voor de tuin, lifestyle, wonen, groen, mode, food, kids, workshops, buitenleven en muziek. Website: <https://dvhnlentefair.nl>

Zaterdag 6 augustus, Markt van Melk en Honing.

Over bijen en het milieu. Locatie: Brink, Zuidlaren. Tijd: 10.00 - 16.00 uur. Ieder jaar op de eerste zaterdag van augustus. Houd de berichtgeving van de Imkersvereniging Zuidlaren op hun website en sociale media in de gaten voor het laatste nieuws. Website: <http://www.bijpraot.nl/Bijpraot/Markt>

Zaterdag 20 augustus, Nationale Jammaarkt.

In het centrum van Neede houdt de jamgeschiedenis van Neede in herinnering. Locatie: Oudestraat/Borculoseweg Neede. Tijd: 10.00 - 17.00 uur. Ieder jaar op de derde zaterdag van augustus. Houd de berichtgeving op hun website en sociale media in de gaten voor het laatste nieuws. Website: <http://www.jammarkt.nl/>

Appelkelders

Door fruit zo koel mogelijk op te slaan, kan de bewaartijd verlengd worden. De opkomst van professionele koelhuizen betekende niet alleen het einde van de fruitschuren¹ maar ook het einde van de appelkelders. Vaak verdwenen ze of kregen een andere bestemming. Ileen Montijn beschrijft in verschillende publicaties het dagelijks leven van de 'bovenlaag' in Nederland. In haar artikel "De klok en het sleutelmandje" worden de tientallen, nee, honderden rituelen beschreven die de maat van het dagelijks leven tikten en die het huis zelf eigenlijk tot een betrouwbaar uurwerk maakten. Hieronder wordt een van de vele rituelen van Mevrouw beschreven.

Geschiedenis

Bewaarfruit werd vroeger op het land ingekuild of op rekken in koele fruitschuren en kelders uitgesteld. Op landgoederen en bij kloosters werd soms een afzonderlijke appelkelder gebouwd voor de bewaring van het winterfruit uit de boomgaarden. Ook werden de zogenaamde ijskelders op landgoederen gebruikt voor de opslag van aardappelen en fruit. Vroeger haalden men in de winter grote brokken ijs uit de bevroren gracht en sloeg die op in de ijskelder waar het koud genoeg was om het ijs lang te kunnen bewaren en bederfelijke waar te koelen.

De appelkelder van landgoed Ekenstein.

Iedere ochtend daalde Mevrouw zelf, een mandje aan haar arm, af naar de appelkelder om na te zien of het fruit nog niet ging rotten. Geen appel mocht de andere raken, ze moesten regelmatig worden gekeerd en elke dag gecontroleerd. Appels met bruine vlekjes gingen in het mandje mee naar boven om te worden opgegeten.

Dat de huisvrouw die taak zelf vervulde kan geen toeval zijn. Het was verantwoordelijk werk en de toegang tot de kelder was niet aan iedereen zomaar toegestaan. Net als de provisiekast en alle andere kasten zat hij als regel op slot, want het gevaar van diefstal was voortdurend aanwezig. De huisvrouw hoedde alle sleutels in het sleutelmandje dat haar onafscheidelijke attribuut was, en alleen onder haar toezicht gingen deuren en laden open.

Overzicht van bewaarde appelkelders in historische gebouwen:

- In het bijgebouw van landgoed Ekenstein bij Appingedam.
- In het souterrain van Kasteel Verwolde in Laren.
- In kasteel Heukelum bij Leerdam. Hier diende de rechterkelder als appelkelder.
- De voormalige slachterij van Klooster Wittem in Wittem (Zuid-Limburg). Inpandig in de oude brouwerij bevindt zich een appelkelder die nu als kaarsenkapel en opslagplek dient.
- Tegen het koor van de kapel van het klooster Mariëndonk in Heusden staat een lage vierkante aanbouw met een appelkelder.
- De kelder van de oranjerie en stalling van de buitenplaats Den Aalshorst bij Dalfsen (Ov) dient ook tegenwoordig nog als appelkelder.
- Op de kleine buitenplaats Jagtlust (ligt tegen Hilversum aan, Leeuwenlaan 42, 's-Graveland) staat een koetsierswoning die aan de zuidzijde onder een venstertravee naar het souterrain een toegangsdeur heeft naar de appelkelder.
- In Neerijnen aan de van Pallandtweg 11 staat een grote schuur, een aanbouw van open latwerk onder een lessenaarsdak die als appelkelder en stookhok diende.
- In de grote woonkeuken van de herenboerderij Brandwijk (Grote Sloot 239 in Sint Maartensbrug (NH)) zit een robuust luik naar de appelkelder.
- Het noordelijke of rechter bouwhuis van Huis Almelo (aan de Gravenallee, Almelo) dient nu als schuur, garage en woning en bevat een appelkelder.

Onder de oranjerie van Den Aalshorst ligt een appelkelder.

¹ Zie het artikel over fruitschuren in Pomospost winter 2021.

Afzonderlijk gebouwde appelkelders, soms ook als ijskelder gebouwd:

- Op buitenplaats Middenhoek aan de Utrechtse Vecht in Nieuwersluis ligt in de parkaanleg een 19de-eeuwse bakstenen appelkelder met tongewelf die voor de warmte-isolatie deels door aarde is bedekt.
- In Steenwijk (Ov) in het park van de grote buitenplaats Ramswoerthe staat in een donkere vallei een half rond gebouwtje dat als appelkelder was bestemd en met aarde is overdekt, waardoor het onderdeel uitmaakt van het reliëf in het park. De kelder heeft een nieuwe functie als vleermuis kelder, maar oogt verwaarloosd. De zware ijzeren balk voor de deur oogt lelijk.
- In de gouverneurstuin, Brink 1 in Assen staat een ijskelder die oorspronkelijk als appelkelder diende. Hij is een beetje verstopt, achter de muziekkoepeel en tussen de struiken is het luchtgat van de 18de-eeuwse kelder te zien.
- In het park van kasteel Strijdhoeve te Udenhout staat een volledig overwoekerde ondergrondse ronde ruimte, de ijskelder. De vruchten en aardappels van het kasteel werden in deze kelder bewaard. Vandaar dat het ook wel de appelkelder wordt genoemd.
- Buitenplaats Vinkenduin in Bloemendaal (NH) heeft nog een half in de grond gelegen appelkelder die in 1980 gerestaureerd is.
- Op landgoed Elswout bij Overveen (NH) staat een afzonderlijk gebouwd, half onderaardse, appel- en aardappelkelder die ook als ijskelder is gebouwd.

Jan Veel

Bron
Ileen Montijn, De klok en het sleutelmandje.
Het risicoloze ritme van het leven op stand, p. 68.
https://www.dbnl.org/tekst/_holoo06199701_01/_holoo06199701_01_0099.php

De ijskelder van Vinkenduin staat bekend als appelkelder.

De appel- en aardappelkelder van landgoed Elswout.

De NPV vindt u op Facebook onder *Noordelijke Pomologische Vereniging*.
Of scan de QR-code.

Volg de NPV op Facebook voor actueel nieuws en wetenswaardigheden.

boomverzorging
snoeien fruitbomen
landschapsonderhoud
erfplanting

www.salixboomzorg.nl | 06 486 972 37

Advies voor de aanplant van leibomen

Deze keer een artikel over de aanplant van leibomen tegen schuttingen en muren. De tekst komt uit “De tuin van den liefhebber”, een ruim 100 jaar oud boek over leibomen in de particuliere tuin. De tekst is zo nodig gemoderniseerd.

Verschillende leivormen

Het boek begint als volgt:

Voor schuttingen nemen we peren en verschillende andere vruchten, vooral leibomen in verschillende vormen, zoals palmetten, waaiers, candelabers, enkele en dubbele u-vormen, snoeren enz., al naar gelang de soort (het ras, red.) die daartoe het meest geschikt blijkt. Appels zijn minder goed geschikt als leibomen, uitgezonderd de dure Witte Wintercalville.

Geschikte peren voor het noorden

Hoewel daartoe bijna uitsluitend klimop wordt geplant of wilde wingerd, kunnen we tegen een noordmuur ook heel goed vroege peren planten, zoals Citron des Carmes, Beurré Giffard, Beurré Hardy, Epargne, Doyenné de Juillet, Doublé Philippe (Beurré de Mérode), Clapp's Favourite, Madame Treyve en Louise Bonne d'Avranches. Hierbij wordt natuurlijk verondersteld, dat de noordmuur of schutting toch nog wel zon uit het oosten of westen krijgt of misschien beide. Zonder zon geen vruchten, maar de genoemde soorten (rassen, red.) zijn het meest geschikt. Behalve peren kan men daar ook morellen planten.

Duchesse d'Angoulême.

Geschikte vruchten voor het oosten

Alle vroege perziken moeten op het oosten geplant worden en de late perziken op het zuiden. Hiervoor zijn geschikt: Amsden, Alexander, Grosse Mignonne, Latine, Madeleine blanche en Madeleine rouge. Ze zijn plukrijp in juli en augustus. Ze moeten veredeld zijn op pruimenonderstam van de boerenkroos. Belle Bausse, Belle de Vitry, Belle Impérial, De Fellignies, Galopin, Golden Eagle en Reine des Vergers die in september en oktober rijpen, worden op het zuiden geplant. De zogenaamde kale perziken (nectarines, red.) moeten ook vooral op het zuiden geplant worden.

Abrikozen vereisen een droge, kalkachtige grond waar volstrekt niet dikwijls over de wortels gelopen mag worden. Op boerenkroospruim veredelde

abrikozen voldeden ons nog het best de soorten (Enkele en Tros) Moorpark, Dubbele Bredasche, Saint-Ambroise, Oranjeabrikoos, Abricot Pêche, Abricot Royale en Précoce d'Espèren; andere worden ook wel gekozen (Franse namen lieten we als Franse soorten (rassen, red.) onvertaald).

De volgende peren planten we op het oosten: Beurré d'Amanlis, Beurré Diel, Beurré Clairgeau, Beurré Superfin, Beurré Hardy, Beurré de Mortillet, Beurré Perpétuel, Louise Bonne d'Avranches (ook voor op het noorden bruikbaar, maar het best geschikt voor het oosten en westen). Wanneer ook andere soorten voor verschillende windstreken genoemd worden, komt het om deze reden. Noemen we nog William's Duchess, Triomphe de Jodoigne, Nouveau Poiteau, Duchesse d'Angoulême, Fondante des Bois, Maréchal de la Cour, Doublé Philippe (Beurré de Merode), Bonne d'Ezeé, Docteur Jules Guyot, Bon Crétien Williams, Soldat Laboureur, Poire de Tongre (Beurré Durondeau), Doyenné de Comice, Marguerite Marillat en dergelijke.

Geschikte vruchten voor het zuiden

Geschikte perziken noemden we reeds bij de perziken op het oosten: alle kale perziken (nectarines, red.), Pitmaston, Dubbele Witte en de late. Op het zuiden planten we ook alle soorten druiven. Op geen enkele andere windrichting mag men ze plaatsen, als men ze rijp wil hebben.

Van pruimen als leibomen houden we niet of het moesten zijn de Abrikoospruimen. Deze planten wij op het zuiden, doch ook op het oosten, namelijk wanneer ze genoeg vocht kunnen krijgen. Deze pruimen groeien het liefst als stam of struik aan de slootkant. De Eierpruim is het best geschikt als leiboom en dan op het zuiden. Ook Drap d'Or d'Espèren is een prachtige, gele pruim die ook geschikt is voor leibomen.

De volgende peren planten we op het zuiden: Bergamotte d'Espèren, Besi de Chaumontel, Beurré d'Hardenpont, Beurré Diel, Beurré de Rance, Doyenné d'Hiver, Nouvelle Fulvie, Passe Colmar, en dergelijke. Ook de zeer laat rijpe, maar ook dure soorten, geven we een plek op het zuiden. Wanneer de vorst vroeg invalt, zetten we er 's nachts een rietmat tegen.

Uit: Ericus, “De tuin van den liefhebber” Amsterdam 1904.

*Rode Abrikoospruim.
Foto Henk Woldring.*

Amsden als leifruit op IJsselvliedt in Wezep. Foto Marianne van Lienden.

Is de Harm Harkespeer een Friese of Groningse stoofpeer?

Op zoek naar de herkomst van een Noord-Nederlandse pondspeer

De stoofpeer Harm Harkespeer komt vooral in Noord-Nederland nog geregeld onder de namen Harm Harkespeer en Pondspeer voor. De naam Harm Harkespeer (ook wel Harmen Harkespeer) wordt al vele eeuwen vermeld, maar de peer is nooit gedetailleerd beschreven. Dit in tegenstelling tot de oude Franse keukenpeer Catillac, synoniem Pondspeer.

Oude vermeldingen

De eerste vermelding van Harm Harkesperen dateert uit de zeventiende eeuw. In “De borgerlyke tafel, om lang gezond sonder ziekten te leven” van Steven Blankaart, uitgegeven in 1683 te Hoorn staat op p. 32 het volgende:

“De Peren komen naast d'appelen: hier onder heeft men Suikerpeeren, Kaneel en saffraanperen, Koningsperen, Suikereiperen, Rietperen, smeerpeeren, Winterperen oft Harmen Harkes peren, Bergemotten oft Soppende groentjes, en diergelyke meer.”

Johann Hermann Knoop noemt in zijn “Beknopte huishoudelijke hovenier”, 1752, p. 92 een groene en een grauwe Harm Harkespeer. Of de huidige Harm Harkespeer de grauwe of de groene variëteit is, is mij niet duidelijk, tegenwoordig kennen wij maar één enkele, nogal grauwe, variëteit.

In het “Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal, of Verzameling etc.”, door Pieter Jacob Harrebomée, volume 1, 1858, p. 18 staat het Groningse spreekwoord:

“Het zijn al geene Harm Harkespeeren. Dat wil zeggen, men kan het niet al te best hebben. In Groningen zijn de peren van Harmen Harkes, een vroegere tuinier aldaar, nog steeds zeer gezocht.”

Herman Christiaan van Hall schrijft in “Neerlands Plantenschat, of Landhuishoudkundige Flora etc.”, 1854, p. 75:

“Bij Groningen heeft men de Harm-Harkespeer (naar een bijzonder persoon zoo genoemd), eene zeer groote stoofpeer, in groote nagenoeg als de in Holland zogenoemde Pondspeer.”

In enkele handboeken uit de negentiende eeuw staat de Harm Harkespeer als synoniem van de oude Catillac en, met zijn synoniem Pondspeer, vermeld. Dat is niet alleen het geval in het “Handboek voor de Ooftboomteelt” van dominee Th. F. Uilkens (1850) maar ook in “De Nederlandsche Boomgaard” van S. Berghuis, deel 2 (1868).

In de Leeuwarder Courant van 15 oktober 1928 wordt in een artikel over Friese fruitnamen vermeld dat de Harm Harkespeer waarschijnlijk vernoemd is naar een vermogend man uit de eerste helft van de zeventiende eeuw, die architect, bouwmeester en later ook burgemeester in Leeuwarden was en veel onroerend goed bezat. Deze Friese claim wordt niet nader onderbouwd, maar later in Friese publicaties dankbaar overgenomen, hoewel de vermeldingen met Groningen veel ouder zijn.

Oranje Lijst

Het perenoverzicht in de recente Oranje Lijst (www.oranjelijst.nl) is op dit punt niet duidelijk. De lijst biedt een overzicht van historische perenrassen, maar daarop is slechts de algemene naam Pondspeer vermeld, met als synoniemen meerdere perenrassen, zoals de Catillac, Harm Harkes, St. Remy en de Poire de Livre.

Conclusie

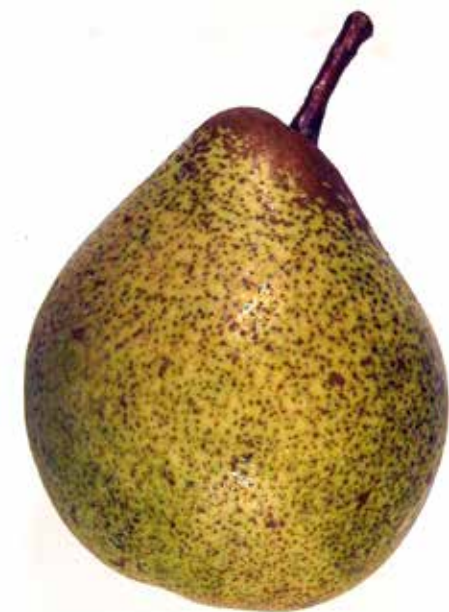
De naam Harm(en) Har(c)kes is niet in verband te brengen met een bepaalde historische persoon of familie. Het blijkt een vaker voorkomende naam te zijn, vooral in familiestambomen en documenten uit Friesland en Groningen. “Harke” is net als Harm(en) een mannelijke voornaam, typisch voor Noord-Nederland. “Harke” staat voor “Harm de zoon van Harke”. De naam van de peer is daarmee niet aan een bepaalde familie te relateren.

De herkomst van de Harm Harkespeer is niet na te gaan. Zowel de persoonsnaam als de naar die persoon genoemde peer zijn eeuwenoud, maar meer gedetailleerde bronnen ontbreken. De peren komen vooral in Friesland en Groningen voor. De naam wordt soms gebruikt als synoniem van de oude Franse keukenpeer Catillac. Maar de Harm Harkespeer is een ander perenras dat in vorm en rijptijd van de Catillac verschilt.

Jan Veel

Catillac, synoniem Pondspeer.

Harm Harkespeer, synoniem Pondspeer.

Kunnen de vruchten van bepaalde notenrassen rechtop staan of niet?

Kan dit een zeer klein hulpmiddel zijn bij de determinatie?

Walnoten en hazelnoten kunnen oud worden (100 jaar is geen zeldzaamheid) in optimale omstandigheden. Niet geënte hazelaars kun je vlot verder kweken via grondscheuten en afleggers. Tot in 1955 was het aanbod van verschillende hazelnootrassen in de Benelux vrij groot. Dus is het niet verwonderlijk dat er af en toe oude hazelnootrassen opduiken. Er worden ook veel hazelnoten gezaaid in de (bos)boomkwekerij. Walnoten en hazelnoten zaaien zich probleemloos uit (walnoten recent opvallend vaker dan vroeger) mits de standplaats gunstig is. De genetische verscheidenheid is erg groot. Recent doken mogelijk interessante hazelnootzaailingen op. Zaailingen die weerstand bieden, niet alleen tegen de hazelnootboorder, maar ook tegen de rondknopmijt krijgen de aandacht van de notenspeurders. De hazelnootboorder is het grootste teeltprobleem bij de onbespoten teelt. Deze schade blijft best onder de 5 procent.

De aandacht, voornamelijk van kleine bedrijven, gaat naar grote, smakelijke hazelnoten die vlot uit de huls vallen. Ze worden gewassen en gedroogd. De verse markt is een zeer kleine markt waar de hazelnoten geplukt worden. De grote bedrijven kiezen deels voor de levering aan de verwerking in chocolade. Hiervoor zijn de noten kleiner nl. 16-20 mm. Sommige rassen leveren goede olie voor koud gebruik. Dit is een nieuw segment dat naast de notenpasta een groei kent in de Lage Landen.

Het grote voordeel van inheemse zaailingen is dat zij het beste aangepast zijn aan lokale groei-omstandigheden (bodem en grillig klimaat). Verdere monitoring is tijdrovend, maar wel nodig.

Het determineren van oude hazelnotenrassen is een zeer moeilijke klus, omdat beschrijvingen erg beperkt zijn of ontbreken. Eén bepaald vruchtkenmerk wordt daarbij nooit vermeld: bij bepaalde rassen kun je de vruchten zonder problemen rechtop zetten.

Bij het beoordelen van de noten viel me op dat bij enkele walnootrassen de vruchten rechtop blijven staan. Op de vierde Vlaamse Notendag in Oeselgem op 14 november 2021 was er een discussie over een gemengde partij 'Fernor' met 'Lara'®. Al snel bleek

dat 'Lara'® steeds probleemloos rechtop bleef staan en 'Fernor' niet. Bij hazelnoten komt dit kenmerk nog vaker voor. Het onderste deel, waar de nootvrucht aan de boom groeide (apex), is soms vlak. Heel wat ronde hazelnootrassen met een groot, vlak schild blijven probleemloos rechtop staan. Bij sommige rassen heeft slechts een percentage van de noten een vlak schild. De rest heeft een gewelfd of gepunt schild, bijvoorbeeld 'Ennis' en 'Butler'.

Bij hazelnotenrassen zijn er veel synoniemen in omloop. Een Europese standaardlijst is me onbekend en die zou echt welkom zijn. De rasverwarringen in de boomkwekerij en in de handel van notenvruchten zijn bekend. Ze kosten veel geld en ergernis. Mogelijk kan NAKTuinbouw hier een rol spelen. Bij walnoten zijn er geen problemen met synoniemen. De rasechtheid klopt niet steeds voor de volle honderd procent. Meerdere professionele notenboomkwekers werken recent hard aan dit probleem. Dit alles vereenvoudigt de determinatie niet. Het bemoeilijkt tevens de samenstelling van de volgende tabel.

Een voorlopig overzichtje

Walnoten (okkernoten) (*Juglans regia*)

> 100 %: 'Bella Maria', 'Dikke Bertha', 'Lara'® ('Pieral') en 'Mayette'.
> 80 %: 'Marcella' (20 % valt steeds om).

Hazelnoten (*Corylus avellana*)

Rassen die mooi loodrecht blijven staan:

'Beethoven', 'Burchardts ZN', Corabel® ('Fercoril'), 'Hallesche Riesen', 'Kulovity', 'Kuzalick Jendnoplody', 'Maurer', 'Nana', 'Nocchione' ('Montebello' en 'Santa Maria del Gesu'), 'Liegel's ZN', 'Velky Pestry' en 'Wolkov'.

Rassen die scheef rechtop staan:

'Arnoldsky', 'Closenut Filbert', 'Hempels ZN', 'Milin' ('Milln?'), 'Remesky', 'Rimslay' ('Romai?'), 'Velky Kolovity', 'Wunder aus Bollweiler' ('Merveille de Bollwiller') en 'Webbs Prize Cob'.

Rassen die slechts gemiddeld 50 % scheef recht staan:

'Butler', 'Ennis', 'Fertile de Coutard' ('Barcelona'), 'Hempels ZN', 'Kirchelsepov' en 'Louisen's Zeller' ('Katalonski').

'Hallesche Riesen' is volgens mij geen synoniem voor 'Wunder aus Bollweiler'. Duitstalige en Poolse boomkwekers bevestigen dit. Ook in Zwitserland en Oostenrijk maakt men vandaag een onderscheid tussen beide bovengenoemde rassen. In de Angelsaksische landen en in "De teelt van hazelnoten" 2020, uitgave van de Nederlandse Notenvereniging, wordt het wel als synoniem beschouwd.

Aanvullingen voor deze lijst zijn altijd welkom. Reacties kunt u sturen naar onderstaand e-mailadres.

Tot slot een dankwoord aan de leden van de notenwerkgroep die meehielpen aan de totstandkoming ervan.

Vincent Turkelboom

13/02/2022

E-mail: vincent.turkelboom@gmail.com

Links 'Lara'® en rechts valse 'Franquette' uit Frankrijk.

1 ZN is Zellernuss (groep van noten).

Jam of confiture?

De begrippen confiture en jam worden in Nederland en in sommige andere Europese landen soms door elkaar gebruikt. Wat ze in Nederland jam noemen, heet in België confituur. In de winkel hoeft er dus geen verschil in te zitten.

Om een voorbeeld te geven, aardbeienconfiture is prima smeerbaar maar bevat wel echt aardbeien. Het is dus als het ware jam met gekookte aardbeien.

Oorspronkelijk was het verschil dat in confiture hele vruchten werden gebruikt, al konden er tijdens de bereiding van confiture vruchten stuk gaan en bij de bereiding van jam de vruchten tijdens de bereiding gepureerd of fijngehakt worden en daarna gesteriliseerd. In jam wordt dus vruchtenpulp gebruikt. Confiture is meestal dikker dan jam.

Jam is bij ons misschien het bekendste en meest gegeten product van de industriële fruitverwerking. Dit is goed smeerbaar en in allerlei soorten te verkrijgen. Jam mag pas jam heten volgens de warenwet als er tenminste 35% vruchtenpulp inzit. En iedereen maar denken dat dit wordt gemaakt van verse vruchten. Voor jam met meer dan 45% vruchtenpulp mag de jam zelfs de naam 'extra jam' dragen. Jam verscheen in Nederland pas als geheel nieuw industrieel product op de markt in het begin van de twintigste eeuw, gefabriceerd door sterilisatie van fruit onder toevoeging van suiker.

Een verwant product is marmelade. Marmelade wordt gemaakt van vruchtenpulp met stukjes schil. Dat is vooral goed te zien aan sinaasappelmarmelade en citroenmarmelade. Daar zie je ook meestal echte stukjes schil in.

Anders dan het geval was bij producten als boter, kaas en worst kende ons land tot aan de twintigste eeuw geen huishoudelijke en fabrieksmatige bereiding van jam. Kookboeken meldden pas iets in 1918 over jam als broodbeleg bij 'het tweede ontbijt of avondeten', ruimschoots nadat de industriële productie was begonnen. In Engeland, daarentegen, bestond wel een huishoudelijke (marmelade- en) jamtraditie, die deels verband hield met de ruimere beschikbaarheid van suiker. In Nederland was het suikerverbruik, vergeleken met Engeland (en andere Europese landen), altijd betrekkelijk laag geweest, mede door het accijnsbeleid. In de jaren negentig van de negentiende eeuw kreeg de suikerproductie enige omvang en werd de aandacht voor de verkoop van belang. Behalve aan kruideniers werd dit luxeproduct ook aan de deur geleverd, soms zelfs per half ons. Toeval stimuleerde de afzet van de

Nederlandse jam. Ten tijde van de Boerenoorlogen kwamen Engelse producten in Nederland in een kwade reuk te staan vanwege de Nederlandse sympathie voor de boeren, wat de vaderlandse jam geen windeieren legde.

Jamfabrieken namen de procestechniek en het gebruik van jam over uit Engeland. Pionier in deze bedrijfstak was een zekere Baesjou, die voor zijn azijnfabriekje regelmatig Groot-Brittannië bezocht en daar kennismaakte met de jamproductie. Na enkele jaren van proefnemingen en de verwerving van de aanbeveling 'hofleverancier' richtte hij in 1888 de Nederlandsche Fabriek van Verduurzaamde Vruchten Maatschappij De Betuwe Tiel op. Het Tijdschrift van de Maatschappij van Nijverheid bekritiseerde de handel in Engelse jams en prees de fabricage van dit Nederlandse product, en ook die van sappen, geleien en ingemaakte groenten in Nederlandse bedrijven.

Na 1900 breidde het aantal jamfabrieken zich uit en ontstonden Jansen (later Hero) in Breda, Taminiau in Elst (Teo) en andere bedrijven. De jamfabricage werd vervolgens sterk gestimuleerd door de uitvoeren distributiebepalingen in de mobilisatietijd voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Naast De Betuwe wierpen bedrijven als Hero en Teo, en veel kleine fabrieken, zich ook op de (seizoens)productie van dit zoete broodbeleg. Dit gebeurde in open, met de hand geroerde kookpotten op stoom, waarbij ook alle overige handelingen door menskracht, vooral van vrouwen, werden verricht.

Jan Veel

Uit: J.W. Schot, H.W. Lintsen, Arie Rip en A.A.A. de la Bruhèze, "Techniek in Nederland in de twintigste eeuw". Deel 3. Landbouw, voeding. Zutphen 2000, blz 252-253.

Jamblik van de Betuwe.

Reclame van de jamfabriek Teo.

Ziekten en plagen

Walnoten met zwarte kernen

Donkere wolken boven de inheemse walnotenteelt?

Er zijn in 2021 veel meer dan gemiddeld zwarte noten (van *Juglans regia*) met waardeloze kernen aangetroffen. Hiervoor kunnen vijf mogelijke oorzaken zijn, in dalende volgorde: bacteriebrand, walnootboorvlieg, bladvalziekte, *Colletotrichum acutatum* (een schimmelziekte, red.) en zonnebrand (plaatselijk typisch in 2020, niet in 2021).

Onze buurlanden kampen met dezelfde problemen. De hete zomer van 2020 zorgde voor een verdere doorbraak van de invasieve walnootboorvlieg (afgekort als WNBV) (*Rhagoletis completa*). Enkele beperkte, fragmentarische ervaringen met de walnootboorvlieg in de walnotenteelt (okkernotenteelt) in 2021 worden hier besproken. Dit jaar was er een samenwerking tussen pcfruit en tien walnoottelers verspreid over Vlaanderen. Er werden elf Rebell® amarillo (kleverige, gele kruisvallen) opgehangen en gevolgd. Deze val is ontworpen voor de kersenvlieg (*Rhagoletis cerasi*), die echter vroeger vliegt, voornamelijk in juni en juli. Enkele jaren geleden ontdekte men door een toeval dat ook de walnootboorvlieg (WNBV) wordt aangetrokken. De val dient enkel als monitoring; wegvangen lukt niet.

Welke aanvullende inzichten kwamen naar voren bij de Rebell® amarillo monitoringval?

De begeleidende tekst van de firma, Andermatt Biocontrol Suisse betreffende de WNBV is ondertussen uitgebreid. Doordat de praktische ervaring in Vlaanderen ontbrak, was de monitoring van de WNBV soms moeizaam. De vorige monitorrichtlijnen (2021/7) gelden hoofdzakelijk voor de aanverwante kersenvlieg.

De juiste toepassing van het bijgeleverde TMA-kaartje met eiwitten maakt de lokval (vanwege de geur) aantrekkelijker voor adulte walnootboorvliegen. Plaatsing van dit kaartje was niet eenvoudig in coronajaar 2021 met een laat en koel voorjaar. Het zakje wordt onder de val vastgemaakt met een touwtje of een ijzerdraadje via een geboord gaatje. In de hoek van de TMA-kaart moet bovenaan en niet onderaan vanwege kans op weglekken, een hoekje weggeknipt worden. Hierdoor kan de lokstof verdampen. Enkele telers kleefden het rechtstreeks op de plaat na de noodzakelijke doorprikking. Dit wordt echter afgeraden. Bij warm weer wordt de lijm iets vloeibaarder en valt het TMA-kaartje op de grond. Tevens wordt de belijmde oppervlakte van de val ongewenst verkleind. De lokstof verdampt langzaam. Dit zou na verloop van tijd (na ongeveer drie weken) beter kunnen worden vervangen, wat niet gebeurde.

De val hang je het liefst op omstreeks 15 augustus. In een vroeg jaar en/of een vroeg perceel moet het uithangen ietsje vroeger gebeuren en omgekeerd. Maar te vroeg uithangen is rampzalig. Te veel andere insecten worden aangetrokken. Hierdoor wordt de monitoring moeizamer en onoverzichtelijk. De vanglijm op de plaat is dan minder effectief, zeker bij veel regen. Je kunt de val dan schoonmaken en voorzien

Lichte problemen bij de smakelijke Coenen bij VELD 4 in Zoelen.

van Glurex (lijm). De val kan door zijn stevigheid meermalig gebruikt worden. In de praktijk wordt de val meestal weggegooid en vervangen. De ophangtechniek op de bedrijven kan soms beter: het liefst in hoge bomen (die minstens 2 tot 3 meter hoog zijn) met een katrolletje in een dichte notenkruin nabij enkele jonge bolsters. Om de lijmvall te vrijwaren van de bladeren en de nuttige dieren (vleermuizen, insectenetende vogels) gebruiken sommigen een kooitje van kippengaas.

De Rebell® amarillo val had de beste resultaten in Slovenië en Duitsland vergeleken met overige beschikbare soorten monitorvallen. In ons land waren de resultaten echter meestal matig, wisselend of slecht. Er is een uitzondering met hoge vangstcijfers: in het verstedelijkte Mortsel nabij een drukke spoorlijn. In Vollezele viel de vangst wel mee. In Sint-Pietersleeuw en Tielt-Winge werd niets gevangen ondanks dat de walnootboorvlieg schade veroorzaakt. Na 10 september werden geen adulte WNBV meer gemeld of gevangen.

Leerrijk is het verdere levensverloop van paring tot verpoping volgens buitenlandse gegevens. De eileg van 300 tot 400 eitjes komt 7 tot 14 dagen na de paring. De eitjes komen na 3 tot 10 dagen uit. Na 2 tot

Gezonde walnoot.

5 weken verlaten de larven de bolster voor de snelle verpoping in de grond meestal op 3 cm diepte. Het is dus geen wonder dat Hugo Vets in Emblem (nabij Antwerpen) nog grote larven ontdekte op 1 oktober. De lichtschuwe larven die in de zomer normaal zeer beweeglijk zijn, waren nu erg traag en sloom door de lage temperaturen.

In Nazareth werd de volwassen walnootboorvlieg geregeld op gele kweepeervruchten gezien. Kleureffect? Maar er werd geen schade op de kweeper vastgesteld. Andere bezitters van dragende kweeperenstruiken hadden geen waarnemingen.

Nergens werd de nauw aanverwante *Rhagoletis suavis* (liefelijke walnootboorvlieg) aangetroffen. Andere soorten boorvliegen werden niet gemeld. Een bedrijf vond in de notenkern een rups van de fruitmot (*Cydia pomonella*). In walnoten producerende landen is dit een overbekend probleem, zeker in grote aanplantingen. De vroegtijdige biologische, selectieve bestrijding met o.a. Madex Max is toegelaten in België.

Niettegenstaande de problemen deden de notentelers extra moeite om toch vertrouwd te geraken met deze monitoring en om de kennis in deze kostelijke parasiet te verbeteren. In Frankrijk en USA gebruikt men ammoniumacetaat om de vangsten te verhogen.

Zwarte walnoten.

Nog enkele ervaringen en indrukken in andere percelen

Het aantal aangetaste bolsters door walnootvliegen was meestal kleiner dan in 2020. Eveneens waren er meestal minder larven per bolster. Vorig jaar waren de vondsten van 8 tot 12 larven (max. 6,4 mm) normaal. Dit jaar waren het meestal 2 tot 3, maximaal tot 5 witte larven per noot. De aantasting van de bolsters verloopt dikwijls samen met de bacteriebrand, *Xanthomonas arboricola* pv. *juglandis*, (zeer talrijk in 2021) en de schimmel bladvalziekte, *Gnomonia lepstostyla*. In de Zwitserse proeftuin Breitenhof werd dit reeds tien jaar terug vastgesteld en opgevolgd. Het resultaat is zwarte, waardeleze vruchten.

Vermoedelijk breidt nog een andere schimmel zich ook verder uit, *Colletotrichum acutatum*. Enkel bij zeer lichte en zeer late aantastingen van de vier eerdergenoemde problemen zijn de kernen nog bruikbaar. Het tijdstip van de aantasting in 2021 speelde een doorslaggevende rol. In de praktijk ontstaat een ernstige oogstderving. Het uitsorteren en reinigen van de overblijvende goede walnoten is een grote, extra kost. Oude walnootbomen op warme plekken, stedelijk milieu, (onder andere Diest en Mortsel) die vorig jaar

veel WNBV-schade kenden, hadden weer schade. Plaatselijk op het platteland is de lokale schade is soms voor het tweede jaar groot. De WNBV-aantasting was overal later, minstens twee weken, net als vorig jaar (2020, zeer heet)). In Wallonië is er ook recent enige uitbreiding. De verspreiding gaat zeer langzaam verder. Er zijn nog percelen waar tot nu toe geen enkele walnootboorvlieg voorkomt. Ze worden echter wel zeldzamer. Bij een aantasting van de walnootboorvlieg larven verkurkt de dunne bolsterschil. Daaronder komt er een vuile, bruinzwarte, waterige brei. Als deze opdroogt, is de bolsterschil een geliefde schuilplaats voor oorwormen.

Vermoedelijk speelt het late, koelere jaar met lagere temperaturen dan de vorige drie jaren een remmend effect op het voorkomen. Uit gebieden met een lagere temperatuur en meer wind in de zomer, zijn er geen meldingen over walnootboorvliegen, bijvoorbeeld Noord-Nederland en Denemarken. De regen speelt mogelijk een kleinere of geen rol, omdat de walnootboorvlieg duidelijk de voorkeur geeft aan boomgaarden nabij meren, vijvers en waterlopen (door de hoge relatieve luchtvochtigheid). De Noord-Amerikaanse parasiet verkiest de luwte. Vroeg rijpende rassen lijken meer geliefd. De larven leven uitsluitend in de bolster. De vroege aanleg van de bolster speelt blijkbaar een rol. Er zijn talrijke waarnemingen op het vroeg rijpende, beloftevolle ras 'Lange van Lod' omstreeks eind augustus en begin september.

Evenals de bruingemarmerde schildwants (BGSW) lift de WNBV veelvuldig mee met het vrachtverkeer van het zuiden (onder meer Frankrijk) naar het noorden. De BGSW is een invasief probleem in de Italiaanse hazelnotenteelt.

De schadegraad van de WNBV is duidelijk gebonden aan het ras, de standplaats en weersinvloeden. Het genotype en het fenotype zijn meestal moeilijk te onderscheiden. Deze moeizame inventarisatie en speurtocht loopt nog volop. Aanvullende ervaringen zijn zeer welkom. Een heroriëntatie van de aanbevolen, weerstand biedende rassen zal nodig zijn.

Tot besluit: voortschrijdend inzicht

De larvenschade van de walnootboorvlieg bleef in 2021 meestal beperkt door de kille zomer en het late voorjaar. Maar de gevreesde bacteriebrand veroorzaakte soms (zeer) grote problemen en uitval. Een verdere optimalisatie en selectievere vangst via lijmvallen voor een betere monitoring van de WNBV lijkt wenselijk. Een beter inzicht in de biologie is nodig om dit groeiende probleem te beheersen in hete zomers. Er zijn in totaal vijf verschillende aantastingen die zwarte walnoten (vruchten) kunnen veroorzaken. Ze komen geregeld samen voor. Dit oplist is dringend nodig. Zie voor meer informatie over de biologie van de walnootboorvlieg: FRUIT 2020/17 en 18 (Be), PomoPost 2021/1 (NL) en Obst- und Weinbau 2011/16 (CH).

Een extra dankwoord aan de walnoottelers die meehielpen om dit lastig probleem beter in kaart te brengen en pcfruit die de monitorvallen ter beschikking stelde.

Vincent Turkelboom,
04/10/21.

Dit is een recentere versie van het artikel dat in FRUIT 2021/19 is verschenen.

Vraag & antwoord

Vraag

Hoe kun je peertjes drogen?

Soms wordt gezegd dat je peren, net als appeltjes, kunt drogen. Maar hoe doe je dat?

Antwoord

Aleen gave, stevige en rijpe handperen zijn geschikt om te worden gedroogd. Schil de peren, snijd ze in de lengte doormidden en verwijder het klokhuis met een lepeltje (met een scherpe rand). Ook de harde vezels tussen klokhuis en steelaanzet moeten worden verwijderd. Peren met een dunne schil, zoals Conference, hoeven niet geschild te worden.

Leg de halve peren stuk voor stuk in een schaal of pan met een zoutoplossing van 1 eetlepel zout op 7 liter water en laat ze, nadat de laatste peer geschild is, nog vijf minuten liggen. Leg er iets zwaars op, bijvoorbeeld een bord, zodat ze onder water blijven.

Laat de perenhelften goed uitlekken. Leg ze met het snijvlak naar beneden op een metalen taart- of ovenrooster dat met een siliconen bakmat is bekleed. Droog de peertjes in een lauwarme oven op 66°C met de deur op een kier, zodat het vocht ontsnappen kan. Dit duurt een aantal uren, afhankelijk van het formaat van de perenhelften. Of droog ze in een elektrisch droogapparaat met thermostaat; dit duurt ook een uur of acht. Goed gedroogde peertjes voelen aan als stukjes vlakgom en hebben een bleke kleur. Ze mogen niet bruin worden. Bewaar ze - nadat ze zijn afgekoeld - in goed afgesloten potten of blikken.

Voordat gedroogde peertjes gekookt kunnen worden, moeten ze wat langer weken dan gedroogde appeltjes. Laat ze een nachtje weken in ruim water. Kook ze daarna in hun eigen vocht en voeg er eventueel wat suiker aan toe.

Marianne van Lienden

Vraag

Kun je een peer op appel enten of een appel op peer?

Antwoord

Vaak wordt geschreven dat een ent van een appel op peer of peer op appel geen resultaat geeft. Soms is per ongeluk enthout van een peer op een appelonderstam of enthout van een appelras op een peer gezet. Een enkele keer komt het voor dat zulke enten aanvaardelijk wel aanslaan en een tijdje groeien, maar na enige tijd afsterven. Er zijn enkele uitzonderingen.

Interessant is het citaat in het Tijdschrift voor Boomteeltkunde uit 1873, p. 46. Daarin schrijft Ed. Pynaert (1835-1900), Vlaams tuinbouwkundige, het volgende over "Griffeling van den peerboom op den appelboom":

"Men zegt dikwijls dat er geen regel zonder uitzondering bestaat. Dit spreekwoord is onlangs nog bevestigd geworden door M. Carrière, de kundige bestierder der boomkweekerijen van de Kruidtuin te Parijs. Terwijl men algemeen aanneemt dat de griffeling des Peerbooms op den Appelboom niet mogelijk is, heeft M. Carrière sedert vijftien jaren twee peerbomen op zoetappel gegriffeld, en niet alleen zijn die boomen, de ene is de Beurré de Malines, en de andere eene Fondante des Bois, in zeer weelderige staat, maar beide hebben heerlijke vruchten gedragen. Dit is eene zeer belangrijke proefneming welke bewijst dat wij onder opzicht van natuurkunde nog veel te leeren hebben, en dat de wetenschap aan de navorschers eene onuitputbare bron van verschijnselen ter studie aanbiedt."

Op het internet vinden we geregeld vermeldingen dat op basis van experimenten perenenten kunnen aanslaan op het appelras 'Winter Banana'. Dit ras kan ook als tussenstam dienen om een peer op appels te enten. Een voorbeeld hiervan is het volgende onderzoek uit 1989. Het bleek dat bomen met 'Doyenné du Comice'-enthout en 'Winter Banana'-tussenstam (op alle zes de stammen) na elf jaar een hogere overleving (27%) hadden dan die met 'Bartlett' (in Europa Williams genoemd, red.) enthout (12%). Geen enkele 'Doyenné du Comice'-boom op appelonderstam heeft het overleefd zonder 'Winter Banana' als tussenstam.

Jan Veel

Bronnen:

<https://eurekamag.com/research/007/637/007637340.php#.YgJPKoBz9us.mailto>

WESTWOOD, MN; LOMBARD, PB; BJORNSTAD, HO Hortscience 24(5), 1989, p. 765-767.

Edouard Pynaert. Bron: Wikipedia.

What is a Bartlett Pear? www.delightedcooking.com

Verslag van de collectiecommissie NPV-Fruithof 2021

De collectiecommissie NPV-Fruithof bestaat sinds haar oprichting in 2017 uit Auke Kleefstra, NPV-lid, Teun Kooistra, bestuurslid van zowel de Fruithof als de NPV, en Marianne van Lienden, bestuurslid van de NPV en vrijwilliger van de Fruithof. In oktober kwam Willy Hollander op zijn verzoek de commissie versterken. De voornaamste taak van de commissie is de instandhouding van de NPV-Fruithof-collectie. Verder ontwikkelt en onderbouwt zij het collectiebeleid en neemt zij de leiding bij de determinatie van probleemgevallen in de collectie. Daarnaast determineert zij fruit voor derden. De commissie brengt verslag uit van haar plannen en de resultaten van haar werk aan de voorzitter van de NPV, de voorzitter van Stichting Fruithof Frederiksoord en de leden van de NPV. Haar verslag wordt ook in de Pomospost en op de website gezet.

DNA-onderzoek

Het jaar 2021 zal niet snel vergeten worden. Niet alleen doordat de covid-19 pandemie het dagelijks leven van bijna iedereen voor het tweede jaar beperkte, maar ook doordat er veel werk op de leden van de commissie lag te wachten, zowel voor de NPV-Fruithof appelcollectie als voor het Nederlands Fruit Netwerk (NFN). Twee leden van de commissie nemen namelijk deel aan het NFN, ofwel als collectiehouder, ofwel als het bestuurslid van de NPV dat de NPV-Fruithof collectie administratief bijhoudt.

In het voorjaar werd het NFN door het Centrum voor Genetische Bronnen Nederland (CGN) van Wageningen Universiteit online ingelicht over de op handen zijnde DNA-analyse van de Nederlandse appelrassen in de collectie van CGN en een aantal collecties van deelnemers aan het NFN. Het doel van het onderzoek was duidelijkheid te krijgen over de duplicaten in de verschillende collecties, het al dan niet uniek zijn van het DNA en de afstamming of verwantschap van de accessies (een accessie is een bepaalde boom op een bepaalde plaats). Er konden 672 accessies onderzocht worden: de 300 appelaccessies van het CGN en ruim 300 accessies van het NFN die tot het Nederlandse erfgoed behoren. De NPV heeft zich garant gesteld voor een financiële bijdrage voor het onderzoek van 90 van de 437 appelaccessies van de NPV-Fruithof-collectie.

Op een zonnige middag begin mei zijn jonge blaadjes van de van tevoren geselecteerde bomen geplukt, in papieren theezakjes gedaan, binnenshuis te drogen gelegd en de volgende dag opgestuurd naar het CGN dat alle materiaal verzamelde en centraal naar een laboratorium in Italië stuurde.

Nadat een computer het genetisch materiaal heel zorgvuldig vergeleken heeft, wordt bepaald hoever de soorten van elkaar in de stamboom moeten komen. Dan begint het werk van de wetenschapper om met behulp van eerder onderzocht Europees materiaal duidelijkheid te krijgen over de stamboom van Nederlandse appelrassen. Pas na publicatie van het onderzoek in een wetenschappelijk tijdschrift mag het NFN de resultaten bekendmaken. We kunnen er hier nog niets over zeggen, maar wel al verklappen dat de resultaten meer vragen opleveren dan antwoorden.

Grote appeloogst

Terwijl 2020 een uitstekend perenjaar was en we daardoor veel perenrassen konden determineren, bracht 2021 ons onverwacht een grote appeloogst na enkele droge en hete zomers. In augustus begonnen we op bijna elke woensdag met het verzamelen en determineren van appelrassen in de Fruithof. Pas half november hielden we daarmee op, niet bij gebrek aan appels, maar als gevolg van het coronavirus dat in de herfst heel dichtbij kwam. We hielden ons bijna uitsluitend met de determinatie van de eigen appelcollectie bezig. Slechts af en toe bezocht iemand de Fruithof om een onbekende appel of peer te laten determineren. In totaal hebben we als commissie in wisselende samenstelling op twaalf woensdagen gedetermineerd, meestal met

zijn tweeën, Auke Kleefstra en ondergetekende. De verzamelde appels onderzochten we op de uiterlijke kenmerken en aan het eind van de middag verdeelden we ze onder elkaar om thuis verder te kunnen gaan met het onderzoek, wat inhoudt dat we op een koele plek bewaarden en ze geregeld controleren op rijpheid. Ook werden foto's gemaakt van de probleemgevallen. Ondergetekende begon te fotograferen op 12 augustus en ging hiermee door tot in februari 2022; in totaal zijn meer dan 460 foto's gemaakt. Prioriteit hadden de accessies die meededen met het DNA-onderzoek. Soms droeg zo'n boom geen vruchten, maar dat kwam maar 13 keer voor.

We konden bijvoorbeeld in oktober enkele doublures vaststellen onder de renetten die geplant zijn rondom het ovale middenterrein. Door middel van een onderzoek van de uiterlijke kenmerken, de pluktijd en de smaak werd duidelijk dat het hier om drie bomen van hetzelfde ras gaat. We zijn nog niet zeker van de rasnaam. We zouden deze appels mee naar Duitsland kunnen nemen en ze daar door pomologen laten determineren. Als het een Duits ras is, bijvoorbeeld Harberts Renette, herkennen zij de appels vermoedelijk. De herkomst van deze handappel is Westfalen (Duitsland), 19de eeuw.

Tijdens de Sappersdag op 20 oktober in de Fruithof bracht een stel uit Zwolle een interessant ras mee: een rode handappel, een zaailing die er niet alleen mooi uitzag, maar ook goed smaakte. Waarschijnlijk is een pitje uit een weggegooid klokhuiskiemd en is er een boom tot volwassenheid gegroeid, dankzij de aandacht en goede verzorging van de inbrenger, die ons met enthousiasme het verhaal over de boom in de groenstrook voor zijn woonboot vertelde. Soms gebeurde het dat de appels hem zijn nachtrust kostten. Hij vertelde: "Toen de boom vruchtbaar was geworden en de appels begonnen te rijpen, kwamen er 's nachts mensen die de appels met stokken uit de boom sloegen. Ik stooft dan naar buiten met een zaklamp om "mijn" appels te verdedigen." Zo'n bijzonder verhaal maakt je lange dag op de Fruithof goed. Thuis ga je weer met plezier verder met de puzzel die fruit determineren vaak is en hoop je dat de uitkomst van het DNA-onderzoek je verder brengt met deze puzzel.

Namens de collectiecommissie,
Marianne van Lienden,
16-2-2022

Hollandse gerechten met een tropische touch

Het artikel over de ananas in dit nummer bracht de redactie op het idee gerechten met ananas op te zoeken: kip of ander gevogelte met ananas, zuurkool met ananas en gehakt en de bekende cocktail piña colada.

Kip met ananas

Voor 4 personen
Bereidingstijd: 20 minuten,
wachtijd 60 minuten.
Het belangrijkste keukengerei: oven.

Ingrediënten

- 1 kip of ander gevogelte
- 1 ananas
- 4 el Calvados
- 7 el room
- Boter, peper, zout
- 2 stukken aluminiumfolie

Bereiding

Smelt de boter in een braadpan en braad de kip aan alle kanten goudbruin.

Snij de ananas in dikke schijven, verwijder de schil en de harde kern.

Verwarm de oven voor op 200°C.

Leg de vellen aluminiumfolie kruisgewijs over elkaar en bestrijk het bovenste vel met boter. Leg er de ananasschijven op en kruid ze met peper en zout. Kruid de kip van binnen en doe er een klontje boter en een eetlepel Calvados bij.

Leg de vogel op de ananas, kruid nu ook de buitenzijde en bestrijk de vogel met boter. Besprenkel het geheel met Calvados en room. Vouw het aluminiumfolie zorgvuldig om de vogel en sluit het goed af.

Plaats het pakket nu in het midden van de voorverwarmde oven. Verlaag na 10 minuten de temperatuur naar 180°C. Steek na ongeveer 1 uur een vleesvork in de buikholte en til de kip op met de holte schuin omlaag. Als het vocht dat uit de kip stroomt helder is, is de kip gaar. Laat de kip 10 minuten rusten voordat je hem aansnijdt.

Serveringsuggestie: lekker met een salade en frietjes.

Bron: www.smulweb.nl/recepten/934633

Zuurkoolschotel met gehakt en ananas

Voor 4 personen.
Bereidingstijd: 60 minuten,
wachtijd 30-40 minuten.
Het belangrijkste keukengerei:
ovenschaal, oven.

Benodigheden

- 300 g (wijn)zuurkool of 1 zakje van 500 g
- 300 g rundergehakt
- 2 sjalotjes
- 3 el crème fraîche
- 3 afgestroken tl chilipoeder (naar keuze minder of weglaten)
- 200 g champignons
- 1 1/2 theelepel karwijzaad
- Zout (naar keuze) en peper
- 150 g geraspte (oude) kaas
- Aardappelpuree van ongeveer 750 g aardappelen
- Boter
- 1 verse ananas of een blik ananas in stukjes
- Paneermeel (naar keuze)

Bereiding

Schil de aardappelen en maak er met de (staaf)mixer een luchtige puree van met boter, melk en wat peper. Verwarm de oven voor op 175°C. Snipper de ui. Laat de zuurkool uitlekken in een vergiet, vermeng hem met de zure room en leg dit mengsel onderin een met boter ingevette, niet te platte ovenschaal. Bak het gehakt (los geprakt) in de koekenpan samen met de champignons met peper en zout en doe er de gesnipperde ui bij. Laat dit samen nog even doorbakken. Doe er ook het karwijzaad en de chilipoeder door.

Verwijder de schil van de ananas, snijd hem in vieren en verwijder de harde kern. Snijd de ananas in kleine stukjes of laat de ananas uitlekken.

Leg het gehaktmengsel op het zuurkoolmengsel samen met de ananas. Strooi daar wat geraspte kaas overheen. Verdeel de aardappelpuree erover en bedek met de rest van de geraspte kaas en wat paneermeel. Paneermeel is niet noodzakelijk maar zorgt voor een bruin korstje. Schuif de ovenschaal midden in de oven. Laat de schaal nu nog 30-40 minuten in de oven staan.

Bron: www.smulweb.nl/recepten/1108335.

Piña colada

Piña colada is dé tropische cocktail. De naam van dit drankje heeft Spaanse roots. Zo is piña het Spaanse woord voor ananas en colada betekent gezeefd. Met een piña colada waan je je op witte stranden onder palmbomen met uitzicht op een knalblauwe zee.

Voor 4 glazen.
Bereidingstijd: 5 minuten.
Het belangrijkste keukengerei: zeef (er zijn kleine roestvrijstalen zeefjes te koop voor dit doel) en blender, cocktailshaker of een grote en een kleine beker, cocktailglazen, rietjes.

Ingrediënten

- 100 ml witte rum of kokosrum
- 75 ml coconutcream of kokosmelk
- 200 ml ananassap (vers of uit blik)
- 10 ijsblokjes (om de drank te koelen)
- 100 g verse ananasstukjes (vers of uit blik)
- 4 cocktailkersen

Bereidingswijze

Doe coconutcream, ananassap, witte rum en ijsblokjes in een grote beker en zet er een kleine beker overheen. Houd beide stevig op elkaar en schud goed.

Door een zeefje over het glas te leggen tijdens het inschenken, zeef je de cocktail meteen.

Vul de glazen met de piña colada. Garneer met een cocktailkersen en een rietje.

Bron: internet.

VRUCHTBOMEN EN KLEINFRUIT

Biologisch - dynamische
KWEKERIJ
DE VROLIJKE NOOT

Oosterbutenweg 2
8251 GH Wapserveen
tel. 0521 - 321 580
www.devrolijkenoot.nl

NL_BIO-01
skal 6148

verkoop van november tot mei
op vrijdag en zaterdag van 9:00 tot 17:00 uur.
Overige dagen op afspraak

Roel Huistra ecologisch hovenier

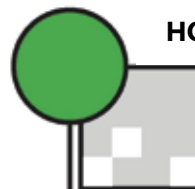

aanleg en onderhoud van
boomgaarden en boerenerven
Zeerijp (GR) 06-13505045
rmhuistra@gmail.com

Goud voor groen

- 🍏 Tuinontwerp
- 🍏 Tuinaanleg
- 🍏 Bestrating
- 🍏 Tuinonderhoud
- 🍏 Boomverzorging
- 🍏 Vijveraanleg
- 🍏 Houtbouw

HOVENIERS & BESTRATINGSBEDRIJF

H.W. Mollema BV

Tel. 0598 431135

www.hwmollema.nl

NPV website

NPV op FaceBook

VRUCHTBOOMKWEKERIJ HOVENIERSBEDRIJF AUKE KLEEFSTRA

- grootste sortiment vruchtboomen van Nederland
- alles voor uw eetbare tuin
- projecten stadslandbouw en -boomgaarden
- vakkundig advies, aanplant en snoeiwerk

Bezoekadressen:

Fryslân:
Boskwei 3 (Bosweg)
9262 SX Sumar

Zuid-Holland:
Floreslaan 3
3131 NA Vlaardingen

Voor openingstijden en meer informatie:

WWW.VRUCHTBOOM.NL

**Boomkwekerij
ten Elsen**

Wij kweken duurzaam met
milieukeur en onder skal

Gespecialiseerd in:

- > Vele soorten fruitbomen
- > Erf- en landschapsbeplanting
- > Aanleg en onderhoud van boomgaarden en landschapstuinen

Bezoek www.tenelsen.nl
voor meer informatie

Kempersdijk 50, 7161 RG Neede
0545 - 293 065 / 0612 - 239 168
info@tenelsen.nl
www.tenelsen.nl